

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kateřina Vráblíková

Pedagogický pohled na výchovu dětí homosexuálními páry
Pedagogical View on the Upbringing of Children by
Homosexual Couples

Praha 2015

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Bariěkzahyová, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 11. května 2015

.....

Jméno a příjmení

Poděkování:

Děkuji vedoucí své diplomové práce Mgr. Tereze Bariekzahyové, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení, postřehy a ochotný přístup.

Můj velký dík dále patří mé rodině a manželovi za ochotnou pomoc s péčí o syna v době vzniku této práce.

Abstrakt

Diplomová práce je orientována na téma výchovy dětí gay a lesbickými páry. Zabývá se postojem pedagogů základních škol k otázce homosexuality a homoparentality. V teoretické části jsou představeny pojmy jako rodina, gender, genderová role a identita. Dále se práce zaměřuje na koncept gay a lesbických rodin, na právní aspekty homoparentality a možné cesty stejnopohlavních párů k rodičovství. V neposlední řadě jsou prezentovány některé provedené výzkumy homoparentality. Část těchto výzkumů se zabývá možným vlivem výchovy rodičů stejného pohlaví na vývoj dítěte. Další skupinu představují výzkumy rodičovské zkušenosti gayů a lesbických žen. Poslední kapitola teoretické části se zabývá pojetím homosexuality a výchovou dětí ve školách. Cílem praktické části práce je zjistit, jaký je postoj pedagogů k otázce homosexuality a homoparentality, zda a jak je o těchto tématech vyučováno a jak se postoj učitelů odráží ve výuce/vyučování.

Klíčová slova

homosexualita, homoparentalita, stejnopohlavní rodina, gay rodičovství, lesbické rodičovství, registrované partnerství

Abstract

This Master's Thesis approaches the phenomenon of upbringing of children by lesbian and gay couples. It deals with primary school teachers' attitude to the question of homosexuality and homoparentality. In the theoretical part, the issues such as family, gender, gender role and identity are introduced. Thereafter the work is focused on the concept of gay and lesbian families, the legal aspects of homoparentality and the possible approach to parenting by the same-sex couples. The thesis also presents some of the realized researches into homoparentality. Part of these studies covers a potential influence of upbringing by same-sex parents on child's development. Second part comprises the researches focused on parental experience of gays and lesbian women. The last chapter of theoretical part deals with the conception of homosexuality and education at schools. The aim of the practical part is to find out what the attitude of primary school teachers to homosexuality and homoparentality is really like, whether and how these topics are taught and how the attitude of teachers is reflected in teaching/lessons.

Keywords:

homosexuality, homoparentality, same-sex family, gay parenthood, lesbian parenthood, registered partnership

OBSAH

ÚVOD	7
1. RODINA A JEJÍ TRANSFORMACE.....	10
2. GENDER, GENDEROVÁ ROLE A IDENTITA	12
2.1. Pohlaví versus gender	12
2.2. Genderová socializace.....	12
2.3. Genderová role, identita a stereotypy.....	14
3. VÝCHOVA DĚTÍ HOMOSEXUÁLNÍMI PÁRY.....	16
3.1. Homoparentální nebo homosexuální rodina?.....	16
3.2. Právní aspekty homoparentality	17
3.3. Gay a lesbické rodičovství	19
3.3.1. Cesty ke gay a lesbickému rodičovství.....	22
4. VÝZKUMY HOMOPARENTALITY	26
5. POJETÍ HOMOSEXUALITY A VÝCHOVA DĚTÍ VE ŠKOLÁCH.....	31
5.1. Kde a jak se děti učí o homosexualitě?	32
5.2. Spolupráce rodiny a školy	33
6. CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
7. METODOLOGIE	37
7.1. Pojetí výzkumu a metody sběru dat	37
7.2. Výzkumný soubor	38
7.3. Etické aspekty	39
7.4. Technika analýzy dat.....	39
8. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE.....	42
8.1. Výsledky dotazníkového šetření	42
8.2. Výsledky rozhovorů	53
8.3. Témata sexuální výchovy.....	53
8.3.1. Vyučování o homosexualitě a homoparentalitě.....	54
8.3.2. Vyučující.....	54
8.3.3. Materiály a pomůcky pro výuku	55
8.3.4. Názory na výuku tématu homosexualita/homoparentalita.....	56
8.4. Výsledky pozorování	56
9. SHRNTÍ VÝSLEDKŮ A DISKUSE	60
ZÁVĚR	62
POUŽITÉ ZDROJE	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník

Příloha 2: Otázky pro rozhovor

Příloha 3: Modelové rodiny

Příloha 4: Modelové rodiny (velké) + piktogramy (jak patří k sobě)

Příloha 5: Argumenty

Příloha 6: Informace

Příloha 7: Kategorizovaný systém některých kódů

ÚVOD

Koncept rodiny prochází nepřetržitým vývojem. Současná rodina již není vymezena nutně heterosexuálním soužitím muže a ženy a jejich dětí. V důsledku mnoha společenských, ekonomických, demografických i kulturních změn se proměňuje také obraz rodiny. Dochází k diverzifikaci rodinných forem, což s sebou přináší také to, že homosexuální páry projevují své touhy být rodiči. Přesto, že homosexualita je v naší zemi již víceméně přijímána a tolerována, otázka výchovy dětí stejnopohlavními páry zůstává nadále kontroverzním tématem. Navzdory tomu se však nejedná o téma nové. Zhruba od 70. let minulého století se v angloamerické literatuře – zaměřené zejména na oblast psychologie, sociologie, ale také psychiatrie – začínají objevovat první zkoumání homoparentality (tj. rodičovství gayů a lesbických žen). Od 80. let výrazněji roste počet lesbických žen, kterým se po rozvodu dostává dítě do péče. V době nedávno minulé můžeme sledovat legislativní změny v mnoha státech Evropy (zejména té západní), kdy jsou legalizovány svazky či sňatky osob stejného pohlaví, někde též včetně rodičovských práv a povinností (Nedbálková, 2011).

Předkládaná diplomová práce se zabývá tématem výchovy dětí homosexuálními páry, tím jak se k problematice homosexuality a homoparentality staví učitelé základních škol a jak se tyto jejich postoje odrážejí ve výuce.

V teoretické části čtenář najde kapitoly věnované rodině, jejím proměnám od tradičního modelu k pluralitnímu konceptu, v němž se uplatňují alternativní rodinné formy, včetně zvolených rodin či rodin homoparentálních. Jsou objasněny termíny gender, genderová identita a role, které vystupují v některých výzkumech homoparentality a které také souvisí se zakořeněným dělením na „mužské“ a „ženské“. Dále se práce věnuje gay a lesbickému rodičovství, právním aspektům homoparentality a možným cestám homosexuálů k jejich rodičovství. V neposlední řadě jsou představeny některé z psychologických a sociologických výzkumů homoparentality. Ty se doposud zaměřovaly zejména na to, zda má rodičovská homosexualita vliv – případně jaký- na děti (zejm. na jejich psychický vývoj, sexuální chování, genderové chování apod.), dále pak výzkumníci zkoumali např. motivaci leseb a gayů k rodičovství, či rozdělení jejich rolí v partnerství a rodičovství. Řada provedených výzkumů opakovaně konstatuje podobnost dětí, jež jsou vychovávány v gay a lesbických párech s dětmi vychovávanými v heterosexuálním soužití nebo v rodinách svobodných matek (Stacey, 2003).

V dosavadních výzkumech však doposud nebyl reflektován postoj pedagogů k dané problematice, přestože učitelé mají výrazný vliv na vývoj dítěte a formování jeho názorů. Cílem praktické části práce je tedy kvalitativní šetření zaměřené na postoje učitelů k homosexualitě a homoparentalitě a jejich odraz ve výuce. S využitím několik metod sběru dat je naším cílem odpovědět na otázky: 1) Jaký je postoj pedagogů vybraných základních škol k homosexualitě a homoparentalitě?, 2) Zda a jak je o homosexualitě/homoparentalitě vyučováno?, 3) Jak se postoj pedagogů odráží ve výuce?

Diplomová práce je přínosná pro další diskusi nad tématem výchovy dítěte rodiči stejného pohlaví a možností legislativního vymezení osvojení dítěte partnery, kteří spolu žijí v registrovaném partnerství.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA A JEJÍ TRANSFORMACE

Koncept rodiny prochází neustálým vývojem. Od pojetí rodiny jako výlučně heterosexuální, kde muž a žena jsou rodiči, k soudobému, mnohem pluralističtějšímu vnímání. V posledních desetiletích prochází instituce rodiny řadou změn, a to nejen na území České republiky; podobný posun lze pozorovat i v zahraničí. Mezi nejčastější činitele, které utváří podobu současné rodiny a znatelně ji vzdalují ustálenému pojetí tradičního (konzervativního, patriarchálního) modelu, patří například vyšší věk lidí vstupujících do manželství, pozdější zakládání rodiny, rozvolňování generových rolí, oslabení stigmatizace bezdětnosti, tzv. single životní styl či nárůst nesezdaných soužití (Možný, 2002). Vzrostl i počet dětí narozených neprovdaným matkám, stejně jako akceptace rozvodů. Tuček (1998) uvádí, že v rodině dochází k oslabování skutečně svobodných rozhodnutí pod tlakem vnějších faktorů (např. trh práce aj.), což může být příčinou jiných životních stylů, neboť lidé bez rodinných závazků mohou činit více svobodných rozhodnutí. Ženy ve 20. století získaly značnou osobní, ekonomickou i společenskou samostatnost. Ekonomický tlak vytlačuje na žebříčku priorit rodiny péči o děti, neboť vyžaduje, aby oba partneři byli ekonomicky aktivní. Socioložky Chaloupková a Šalamounová (2004) zmiňují jako příčiny proměn jak změny hodnotových orientací a rozrůžňování životních stylů, tak růst ekonomické nejistoty a vývoj ekonomických podmínek mladých rodin. Technologickým aspektem ovlivňujícím vývoj rodiny je též např. zkvalitňování antikoncepce.

Ivo Možný (2006) vymezuje tři historické typy rodinného uspořádání: rodinu tradiční, moderní a postmoderní. Někdy se používá pouze rozdělení na tradiční a moderní rodinu, jež jsou proti sobě stavěny jako dvě odlišná uspořádání (Dolgin, 1997).

O „tradiční rodině“ hovoříme jako o instituci tvořené sezdaným mužem a ženou, často zahrnující též širší příbuzenstvo. Typicky se jedná o středověkou feudální rodinu. O tomto uspořádání však můžeme hovořit zhruba do období před průmyslovou revolucí. Tradiční rodina, mnohem více než rodina moderní, sloužila jako ekonomická jednotka. Typické pro ni bylo nejen společné stolování a hospodaření, ale zejména též hierarchické uspořádání rodinných vztahů, v němž otec měl hlavní slovo, byl živitelem a vůdcem rodiny. Možná přiléhavějším je pro toto uspořádání výraz domácnost, hospodářství, neboť nezahrnovalo vždy pouze pokrevně příbuzné členy rodiny, ale často také čeládku a další jedince žijící v domě.

Koncept moderní rodiny je typický zejména pro období 19. a 20. století. Za zlomový bod a přechod od rodiny tradiční k rodině moderní je považována průmyslová revoluce (Dolgin, 1997). Moderní rodinu tvoří manželský pár a případné děti. Émile Durkheim ji nazývá „manželskou“ rodinou (Singly, 1999). Nelze tedy již hovořit o široké rodině, ale o rodině nukleární. Spolu s přechodem ke konceptu moderní rodiny se objevuje rovněž rozdělení sféry veřejné a soukromé, jež souvisí s dělením rolí. Veřejnou sféru obývají muži, ti pracují a zúčastňují se veřejných aktivit. Zatímco soukromé sféře dominují ženy, jež mají roli matky, pečují o domácnost a o děti. *„Funkcionalistické rozdělení rodinných rolí na základech soukromé a veřejné sféry začíná být však brzy zpochybňováno, neboť se ukazuje, že rodina funguje ve vzájemné závislosti, role se nevyklučují a není možno říci, že existuje jediná mužská a jediná ženská role“* (Renzetti, Curran, 2003 in Martínková, 2010, s. 9).

Někteří autoři diverzifikují pouze dva modely rodin – rodinu tradiční a rodinu moderní, za kterou je považována i rodina současná (např. Dolgin, 1997, Singly 1999). Jiní autoři hovoří ještě o postmoderní rodině, jež se pojí s konceptem postmodernity a postmoderní společnosti (např. Možný, 2006, Sullivan 2004). Charakteristickými rysy postmodernity jsou členitost, nejistota, nepředvídatelnost (Cheal, 1999). Tyto znaky se promítají rovněž do rodinných vztahů a utváří tak samotný obraz konceptu postmoderní rodiny. Přestává platit monogamické a dvougenerační uspořádání rodiny a začínají se objevovat nové formy rodiny a různé typy domácností: např. soužití nesezdaných partnerů či homosexuálních párů (Možný, 2006). Sex je oddělen od manželství stejně tak jako výchova a péče o děti. Začíná se objevovat také koncept „nerodinné domácnosti“, v němž fungují tzv. zvolené rodiny, které tvoří lidé, jež se za rodinu považují, bez ohledu na pokrevní příbuznost, adopci či manželství. *„Domácnost s otcem - živatelem rodiny, matkou - ženou v domácnosti a biologickými dětmi pod osmnáct let ... představuje statistickou menšinu mezi komplexní rozmanitostí životních uspořádání a rodinných forem, která nyní charakterizuje příbuzenské podmínky v Severní Americe a většině rozvinutých zemí severní Evropy“* (Sullivan, 2004 in Martínková, 2010, s. 10).

Spolu s proměnami společnosti dochází rovněž k proměnám rodiny. Její definice jsou přehodnocovány, stejně jako její pojetí, které přestává být jednotné, ale přechází v koncept pluralitní. Objevují se formy rodinného uspořádání, které dříve byly nemyslitelné. V této spojitosti se objevuje rovněž otázka homoparentálních rodin a jejich fungování.

2. GENDER, GENDEROVÁ ROLE A IDENTITA

Gender a genderové role souvisí s rozdělováním na „mužské“ a „ženské“. V heterosexuální rodině jsou propojeny s chováním a postoji typickými pro matku a otce. Homoparentální rodiny tak představují pro toto uspořádání určitou výzvu, neboť to, že dítě ke svému zdárnému zrání a vývoji potřebuje ženský a mužský vzor (gender pattern), je častou námitkou jejich odpůrců. Jen na okraj je možno zmínit, že poměrně rozšířený a také všeobecně přijímaný model rodiny s matkou samoživitelkou rovněž nepředkládá dítěti vzorce mužského chování. Ovšem rodiny nežijí ve vakuu, a tak modely jednání opačného pohlaví jsou dítěti zprostředkovávány v procesu socializace v rámci širší sociální sítě skrze příbuzenstvo, přátele rodiny, pedagogy a další. Budování genderové identity je ovlivněno nejen očekáváními a výchovou rodičů, ale také sdělovacími prostředky a vrstevníky (Giddens, 1999).

2.1. Pohlaví versus gender

Zatímco „pohlaví“ je termín biologický, „gender“ je pojmem psychologicko-kulturním. Jako člověk mužského nebo ženského biologického pohlaví se narodíme, ale gender je obsah, který pojmem muž a žena dodává společnosti, jedná se o sociální konstrukt. Právě společnost totiž vytvořila soubor norem a očekávání, které jsou jiné pro ženy a jiné pro muže a podle kterých se předpokládá, že se jednotlivé „gendery“ budou chovat. Tato očekávání jsou obecně chápána jako samozřejmá, běžná a přirozená a ten, kdo společenskou roli svým chováním nenaplní, porušuje tuto „normu“, chová se nekonvenčně, budí pozornost. V každé společnosti je však toto vymezení charakterizované jinak a otázkou zůstává, nakolik jsou rozdíly v chování žen a mužů důsledkem pohlaví a genetiky, spíše než genderu. Výzkumy prokázaly, že při vývoji genderové identity hrají biologické predispozice jen minimální roli (Connell, 2002, Oakley, 2000).

Jak píše Renzetti a Curran, pokud o sobě prohlásím „jsem žena“ nebo „jsem muž“, pak tato informace obvykle přesahuje sdělení o anatomických orgánech. Podobně Oakley (2000, s. 121): *„Být mužem nebo ženou, chlapcem nebo dívkou, je stejně záležitostí oblečení, gestikulace, povolání, sociální sítě a osobnosti jako záležitostí podoby genitálií“.*

2.2. Genderová socializace

Socializace obecně, tedy jako proces učení se společenským normám a hodnotám, „vrůstání do společnosti“, zahrnuje i normy, které se týkají genderu. Ve shodě s pohlavím je automaticky předpokládána existence dvou genderů, mužského a ženského. Genderová socia-

lizace probíhá po celý život. Muži se učí být „správnými“ muži a ženy „správnými“ ženami. Rozdíly mezi pohlavími si děti začínají uvědomovat již od útlého věku, „*zpočátku nevědomě, skrze neverbální systémy, kterých se jim dostává – muži zacházejí s kojenci jinak než ženy, rozdíly v oblékání poskytují dítěti vizuální oporu při rozlišování*“ (Giddens, 1999 in Martínková, 2010, s. 12). Později se děti učí zpravidla napodobováním osob stejného pohlaví.

Dětem je od mala připsán určitý gender. Dívkám a chlapcům jsou tradičně přiřazovány určité barvy, hračky, oblečení i povahové vlastnosti. Rodiče se zpravidla chovají odlišně k chlapcům a dívkám. Zatímco u chlapců je jako žádoucí podporována samostatnost, soutěživost, dívky jsou více opatrovány a chráněny a bývá k nim přistupováno s větší citlivostí. Podobně jsou u každého pohlaví podněcovány jiné aktivity; děvčata jsou zahrnována hračkami, které je učí péči o děti a domácnost (panenky, kočárky, kuchyňky, ad.), zatímco chlapci dostávají auta, stavebnice, nářadí (Oakley, 2000; Renzetti, Curran, 2003; Giddens, 1999). Janošová (2008) zmiňuje rovněž významný vliv, který mají na vnímání mužské a ženské role média. Televizní pořady, pohádky a dětské knihy, v nichž mužské postavy sehrávají odlišné, často významnější role než postavy ženské, stejně jako se liší orientace jejich činnosti. Chlapečtí hrdinové podnikají dobrodružné výpravy, jež vyžadují sílu, nezávislost a soběstačnost. Chlapci se identifikují s postavami hrdinů, kovbojů, princů, vládců a podobně, zatímco dívčí (ženské) postavy mají často pasivní úlohy, jsou manželkami nebo matkami, případně mají imaginární charakter jako víly či čarodějnice (Giddens, 1999).

Dítě zhruba ve věku dvou let je již schopno správně zařadit sebe sama a většinou i ostatní jedince, a stává se již v tomto věku aktivním aktérem v procesu utváření genderu (Kane, 2006 in Martínková, 2010). Přesto, že se rodiče výrazně podílí na předávání určitých stereotypních vzorců a generových rolí spojených s pohlavím, „... *genderové role a genderovou identitu si dítě neosvojuje mechanicky od rodiče, ale tím, že se s ním různými způsoby identifikuje. V zásadě se dítě chce rodiči podobat a to je motivuje, aby se chovalo stejně jako on*“ (Oakley, 2000, s. 135).

Existuje několik teorií genderového vývoje. Patří sem jak teorie biologické, kam řadíme hlavně sociobiologii a psychoanalýzu, tak i teorie kladoucím důraz především na společenské faktory ve vývoji genderu: teorie sociálního učení a kognitivně vývojové teorie.

Biologické teorie prezentují názor, že rodiče nemají na sexuální orientaci svých dětí vliv. Sexuální orientace a s ní spojené chování typické pro dané pohlaví je podle těchto teorií převážně otázkou hormonů a biologických dispozic jedince (Tasker, Golombok, 1997).

Naproti tomu „*teorie sociálního učení, která se zaměřuje hlavně na vývoj chování odpovídajícího danému pohlaví a jako důležité pro genderový vývoj dítěte vidí posilování a modelování. Podle této teorie se děti učí genderové chování imitováním modelů stejného genderu, speciálně rodičů*“ (Martínková, 2010, s. 13).

2.3. Genderová role, identita a stereotypy

Janošová (2008) charakterizuje genderové role jako souhrn představ o tom, jací muži a ženy ve skutečnosti jsou, resp. jako popis obecně sdílených přesvědčení o tom, jací by muži a ženy měli být. Jejím obsahem jsou projevy chování, zájmy a postoje, které jsou v kontextu dané kultury považovány za vhodné pro muže nebo ženy. Je známo, že maskulinní či femininní projevy jedince se nemusí shodovat s jeho pohlaví příslušností, i když pro většinu společnosti je genderová role s generovou identitou propojena.

V anglicky psané literatuře se objevují označení „sissy-boys“ pro chlapce s nápadně dívčími projevy a „tomboys“ pro dívky podobající se chováním a zájmy chlapcům. Přičemž „sissy-boyství“ má výrazně pejorativnější charakter, než „tomboyství“, podobně jako mnohé projevy „ženskosti“ u mužů (Thorne, 19994).

Genderová identita je vnitřní složkou lidské osobnosti, již tvoří genderové atributy, které jedinec prožívá jako jemu vlastní. Reprezentuje pojetí sebe sama jako muže nebo ženy, což může být vyjádřeno větami „Jsem muž“ nebo „Jsem žena“.

„Stereotypy jsou ... předem stanovené představy o povahových rysech, způsobech chování a zvycích příslušníků určité skupiny, aniž by byla brána v potaz individualita jejích členů, jejich konkrétní životní situace apod.“ (Janošová, 2008, s. 27). Genderové stereotypy jsou zjednodušující představy a popisy „skutečné ženy“ a „skutečného muže“. Tyto stereotypy jsou založeny na předpokladu, že osoba nemá žádné charakteristiky opačného pohlaví, tzn. je ryze mužská/ženská. Osoby, které nejsou považovány za konformní s touto představou, jsou často vystaveny negativní pozornosti. Častěji je tomu tak u mužů, kteří se ve svém chování projevují žensky než u žen, které se projevují mužsky. Kane (2006) to vysvětluje tím, že koncept mužství je mnohem silněji definován a mnohdy také nadřazován konceptu ženství.

Někteří rodiče se pokouší předávání tradičních mužských a ženských rolí vyhnout a vychovávají své děti navzdory stereotypnímu celospolečenskému klimatu alternativně. Např. podporují u děvčat větší aktivitu a ctížádost a u chlapců citlivost. Giddens (1999) však po-

ukazuje na silný vliv vrstevníků, širšího příbuzenstva, školy i dalších lidí v okolí, kvůli němuž je nesnadné vyhnout se tradičnímu rozdělování na „mužské“ a „ženské“.

Právě zmiňovaná sociální síť, která má nezpochybnitelný vliv na dítě a formování jeho osobnosti, zároveň poskytuje „mužské“ a „ženské“ vzorce chování i těm dětem, jež vyrůstají mimo model tradičně pojímané rodiny, kde jsou typickými vzory takového chování otec a matka. Argument odpůrců homoparentálních rodin, že dvě ženy nebo dva muži nejsou schopni plnohodnotné výchovy dítěte, neboť se mu v nich nedostává patřičných mužských a ženských vzorů, se tak jeví jako lichý.

3. VÝCHOVA DĚTÍ HOMOSEXUÁLNÍMI PÁRY

Navzdory změnám a trendům, jež je možné pozorovat v souvislosti s pojetím současné rodiny (viz kapitola 1) se zdá, že některé hranice zůstávají i nadále vymezeny. Rodina je strukturována a schematizována především pohlavím (Sullivan, 2004 in Polášková, 2009). Role maskulinní je přitom spojena s osobou biologického muže a role femininní s biologickou ženou (Nedbálková, 2005) a toto spojení je považováno za ideální formu pro výchovu dětí. Otázka výchovy dětí v homosexuálních svazcích je proto v posledních několika desetiletích nedílnou součástí veřejného diskurzu o občanské rovnosti a lidských právech. Zatímco společné soužití gayů a leseb je dnes již více či méně akceptované, výchova dětí stejnopohlavními páry představuje i nadále kontroverzní téma. Stejně tak kontroverzní se možná zdá i označení „rodina“ pro soužití dvou mužů či žen a jejich (společných) dětí.

3.1. Homoparentální nebo homosexuální rodina?

Homoparentalita je termín označující rodičovství gayů a leseb. Poprvé byl použit v druhé polovině devadesátých let francouzskými aktivisty s poukazem, že lépe vystihuje specifickou kvalitu tohoto rodinného modelu (a neomezuje se na pouhé konstatování homosexuality rodičů) (Minot, 2000 in Šedivý, 2004). Od té doby se postupně rozšířil i v odborném povědomí. Odvozeným termínem je homoparentální rodina. V literatuře najdeme i termín stejnopohlavní rodina (např. Nedbálková, 2011). Někdy se setkáme i s označením „homosexuální rodina“, který je ovšem poněkud zavádějící, jak upozorňuje Sokolová (2004): *„Co přesně znamená? Že všichni členové a členky rodiny jsou homosexuální? Že rodiče, či rodič, jsou gayové či lesby? Že děti, či jedno z dětí, a tím pádem případný sourozenec, je homosexuální? Nebo že prarodič, teta, strýc, bratranec, sestřenice, atd. je gay nebo lesba? Všechny typy těchto rodin jsou nejen možné, ale v naší společnosti i existují.“* V této souvislosti autorka zároveň poukazuje na to, že rodinu, v níž jsou homosexuální rodiče a heterosexuální děti, považuje společnost za rodinu homosexuální, zatímco rodinu s heterosexuálními rodiči a homosexuálním dítětem (nebo dětmi) za rodinu heterosexuální. Ačkoliv se může zdát, že homoparentální rodiny jsou fenoménem novodobým, spjatým až se vznikem gay a lesbického hnutí, Sharon Marcus (2007) dokládá svým výzkumem, že manželství žen je možné datovat již do 19. století, *„a na příkladu viktoriánské Anglie ukazuje toto manželství jako šířeji tolerovanou a přijímanou instituci“* (Nedbálková, 2011, s. 46). V tomto případě je však důležité rozlišovat mezi právní a sociální definicí manželství. *„Ačkoliv právně je manželství historicky postulováno jako instituce výhradně hetero-*

sexuální, sociálně bylo už dávno před vznikem gay a lesbického hnutí přijímáno v případě partnerství žen z vyšší střední třídy. Ženy společně žily, sdílely majetek a nazývaly se manželkami. Jejich vztahy měly také sexuální povahu, což se ženy před okolím nesnažily nijak skrývat.“ (Nedbálková, 2011, s. 47)

Otázkou zůstává, zda dnes jsou gay a lesbické rodiny přizpůsobením normě nebo naopak radikálním odklonem od konvenční rodiny. Zatímco podle některých autorů (např. Callahan, 1997) nemohou gayové a lesby na pomyslný ideál tzv. normální rodiny nikdy dosáhnout, podle jiných (Warner 19993, 1999, Clarke, 2003) by se tímto směrem ani neměli vydat (Nedbálková, 2011).

3.2. Právní aspekty homoparentality

Odrazem toho jaký postoj společnost zaujímá k různým sociálním jevům, jsou i právní normy. Přestože souhlasné homosexuální chování mezi dospělými jedinci je dnes již právně tolerováno, příslušníci g/l¹ menšiny mnohdy čelí různým podobám diskriminace a postoje veřejnosti k homosexualitě nejsou vždy liberální (Procházka, 2001).

V této kapitole jsou představena legislativní opatření, která se týkají soužití osob stejného pohlaví a jejich rodin v České republice. Vzhledem k tomu, že důsledky právních aspektů mají přímý dopad na jednání a každodenní život rodin (Polášková, 2009), považujeme za důležité jim věnovat prostor.

Homosexualita, jak připomíná Wintř (2013), není právním pojmem, přesto existuje několik oblastí práva, kde homosexuální orientace hraje svou roli. Legislativní systém České republiky nahlíží v současnosti homosexualitu jako plnohodnotnou a rovnoprávnou sexuální orientaci. Uznání tohoto práva na sexuální orientaci má podle nizozemského badatele Kee-se Waaldijka tři vývojová stádia: 1) dekriminizaci homosexuálních styků; 2) přijetí antidiskriminačních zákonů; 3) právní úpravu partnerských svazků. Podle těchto kroků se dělí i následující pojednání (in Baršová, 2002).

Trestnost homosexuálních styků byla u nás zrušena roku 1961 (trestním zákonem, č. 140/1961 Sb.). Nadále však byl za trestný považován pohlavní styk s osobou stejného pohlaví, která byla mladší 18 let (u osob opačného pohlaví byla věková hranice 15 let). Tento diskriminační prvek byl zrušen v novele trestního zákona z roku 1990 (č. 175/1990 Sb.), kdy byl vypuštěn § 244. Věková hranice byla srovnána na 15 let.

¹ gay/lesbické

Dalším kontextem, ve kterém sexuální orientace v rámci práva vystupuje, je princip rovnosti a zákazu diskriminace. Diskriminace², tedy nerovné zacházení bez legitimního důvodu, je zakázána Ústavou, mezinárodními smlouvami i právem Evropské unie. První výslovné zakotvení zákazu diskriminace z důvodu sexuální orientace se objevilo v roce 1997 v právu Evropské unie – „*čl. 13 Smlouvy o založení Evropského společenství ve znění Amsterodamské smlouvy dává orgánům ES právo přijmout vhodná opatření k boji proti diskriminaci mimo jiné na základě sexuální orientace*“ (Wintr, 2013, s. 467). V České republice došlo mezi lety 2000-2006 k řadě změn, kterými byla do zákonů³ „*zavedena antidiskriminační opatření, výslovně zakazující diskriminaci též na základě sexuální orientace*“ (tamtéž). V roce 2009 byl u nás přijat tzv. antidiskriminační zákon (zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací). Jedná se o právní úpravu řešící právo na rovné zacházení a ochranu před diskriminací, včetně diskriminace založené na sexuální orientaci.

Otázkou občanskoprávního postavení homosexuálních párů se zabývá relativně nedávno přijatý zákon o registrovaném partnerství⁴ (č. 115/2006 Sb.). Na základě tohoto zákona mohou stejnopohlavní páry v České republice uzavřít tzv. statusový svazek, který zajišťuje např. právo vzájemného zastupování partnerů, vzájemnou vyživovací povinnost, právo odepřít výpověď proti partnerovi, právo na informace o zdravotním stavu partnera a dědění v první dědické skupině. Podle tohoto zákona mohou partnerství uzavřít dvě osoby starší 18 let, pokud alespoň jedna z těchto osob má české státní občanství. Partnerství zaniká smrtí jednoho z partnerů nebo zrušením na základě rozhodnutí soudu na návrh jednoho nebo obou partnerů.

Zákon o registrovaném partnerství představuje u nás první legislativní úpravu, která umožňuje formalizaci partnerských svazků gayů a lesbických žen. Přesto je ve své současné podobě vnímám g/l komunitou rozporupně a „*spíše jako symbolický krok než jako právní úprava, která by stejnopohlavním párům garantovala plnohodnotná partnerská práva*“ (Polášková, 2009, s 36). Dnešní podoba zákona je kompromisem mnohaletého úsilí a vy-

² Slovo diskriminace pochází z lat. *discriminare* = rozlišovat, nejčastěji se používá v negativním smyslu rozlišování lidí na základě jejich příslušnosti k nějaké obecné skupině, bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince. Podle konkrétního kritéria diskriminace se hovoří o diskriminaci na základě rasy, náboženského přesvědčení, věku, pohlaví apod. (Geist, 1992).

³ např. § 4 zákona o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb.), § 80 služebního zákona (č. 218/2002 S.) ad.

⁴ První zákon znamenající uznání a regulaci soužití partnerů stejného pohlaví byl přijat v roce 1989 v Dánsku. Následně institut registrovaného partnerství zdomácněl i v dalších zemích, v Norsku (1993), Švédsku (1995), na Islandu (1996), od roku 1998 v Nizozemí (Wintr, 2013).

jednávání⁵ a „řada témat, která byla obsažena v původním návrhu zákona, byla zredukována, případně zcela vynechána“ (tamtéž).

Jednou z těchto oblastí je otázka rodičovských práv partnerů a dětí, které vyrůstají v homoparentálních rodinách. Přestože přijetí zákona o registrovaném partnerství je jistě krokem vpřed v otázce respektování práv gayů a leseb na rodinný život, nedá se hovořit o plném zrovnoprávnění s heterosexuálními páry. „Pokud jde o rodičovství a výchovu dětí, jsou gayové a lesby postaveni na roveň heterosexuálům, jen jde-li o právní vztahy k jejich biologickým dětem. Nicméně rozhodnou-li se mít děti až poté co si přiznají svou sexuální orientaci a rozhodnou se žít ve stejnopohlavním vztahu, české právo jim na rozdíl od jiných zemí⁶ přístup k rodičovství upírá“ (Štěpánková, 2006 in Wintr, 2013, s. 465). Trvání partnerství vylučuje adopci dítěte registrovaným partnerem, (nebrání však svěřeni vlastního dítěte do péče). Nový občanský zákoník (č. 89/2012 Sb.), který se zabývá problematikou náhradní rodinné péče, stanovuje, že uchazečem o individuální adopci se může stát jedinec bez ohledu na jeho/její sexuální orientaci, přičemž zákon o registrovaném partnerství (č. 115/2000 Sb.) z této skupiny vylučuje osoby s registrovaným statutem. „To znamená, že uzavřením registrovaného partnerství pozbývá gay muž či lesbická žena právo, které mu/jí bylo před vstupem do něj přiznáno“ (Polášková, 2009, s. 36). Ze společné adopce jsou v českém právu stejnopohlavní páry vyloučeny zcela a je zákonem povolena jen manželským párům. Toto ustanovení bylo Radou vlády pro lidská práva shledáno jako diskriminační a Česká republika byla vyzvána k nápravě tohoto stavu, což se prozatím nestalo. Podle Jana Wintra je tento stav též v rozporu s Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod i s ústavním pořádkem České republiky (Šesták, 2009).

3.3. Gay a lesbické rodičovství

Homoparentální rodiny svojí povahou narušují tradiční představy o rodičovství (gay otcové více než lesbické matky) a zároveň i koncept gay a lesbické identity (vnímané jako bezdětné). Zatímco z výzkumů veřejného mínění je patrné, že společnost se stále více souhlasně vyjadřuje k legalizaci soužití stejnopohlavních párů, (jak je možné zjistit ze zpráv Centra pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR (CVVM) např. z let 2005, 2007, 2008, 2009),

⁵ V průběhu let 1995 až 2006 bylo Poslanecké sněmovně České republiky předloženo celkem 5 návrhů zákona o registrovaném partnerství. „Prvopočátky prosazování práv g/l minority se u nás však datují již do roku 1992, kdy tehdejší vláda odmítla začlenění paragrafů řešících homosexuální vztahy v rámci novely občanského zákoníku“ (Polášková, 2009, s. 36). Odpůrci označovali přijetí zákona o registrovaném partnerství za ohrožení konzervativních hodnot, zejména tradiční rodiny.

⁶ Adopce dětí stejnopohlavními páry je umožněna např. v Belgii, Chorvatsku, Nizozemí, Španělsku, Velké Británii či v Dánsku.

tento trend neplatí pro postoje k adopcím dětí těmito páry. Sokolová (2009) tento rozpor označuje jako „podmínečnou toleranci“. Homosexualita a její nositelé jsou akceptováni do té míry, dokud nepřekročí určité hranice. *„Ty jsou vymezeny mimo jiné, tradičním vnímáním manželství a rodiny jako heterosexuální instituce, do kterého gayové a lesby „nepatří““* (Polášková, 2009, s. 40).

Do povědomí širší veřejnosti se otázka g/l rodičovství dostala u nás teprve v souvislosti se zákonem o registrovaném partnerství, a tak většinová společnost uvažuje o tomto fenoménu jako o něčem, co by teprve mohlo začít vznikat, přičemž diskuze o homoparentálním rodičovství je redukována na otázku adopcí. V gay a lesbických komunitách však instituce rodiny nepředstavuje nové téma, i když se výrazně proměnilo její pojetí. Zatímco v minulosti považovali gayové a lesby za svou rodinu sociální společenství blízkých osob a přátel, jež jim mnohdy nahrazovalo původní biologickou rodinu, se kterou měli narušené vztahy v důsledku svého coming outu (tzv. families of choice)⁷, dnes se stále častěji hovoří o otevřené a plánové g/l rodině.

Vzhledem k tomu, že být gayem/lesbou bylo ve společnosti dlouho považováno za nežádoucí (Tasker, 2002), lidé s akceptovanou homosexuální identitou tak často rezignovali i na vlastní rodičovství, případně svou touhu po něm realizovali v heterosexuálních svazcích. V 70. letech minulého století se však v USA poprvé objevuje v tamní lesbické komunitě veřejně artikulovaná touha po dětech a mateřství. *„Emancipační hnutí s sebou přineslo ekonomickou nezávislost a větší rozvodovost žen, obojí přispělo ke konstituci nových stejnopohlavních vztahů“* (Polášková, 2009, s. 42). Stále více lesbických žen se začalo otevřeně hlásit k rodičovství a v rozvodových procesech se snažily získat dítě do své péče. Vzhledem k tomu, že těmto soudním procesům byla věnována značná mediální pozornost, dostává se otázka lesbického rodičovství do povědomí širší veřejnosti. Začíná se hovořit o tzv. otevřené lesbické rodině, jejímž atributem je rodičovství jako vědomá volba a součást otevřené lesbické identity (Patterson, 2002 in Polášková, 2009).

O plánované lesbické/gay rodině se začíná hovořit v souvislosti se zpřístupněním technologií asistované reprodukce stejnopohlavním párům v některých západoevropských zemích. *„Základním znakem tohoto nového pojetí rodiny je, že děti se rodí plánovaně v kontextu homosexuálního vztahu rodičům s akceptovanou, jasně deklarovanou homosexuální identitou“* (Polášková, 2009, s. 43).

⁷ families of choice=zvolené rodiny, jsou tvořené lidmi, jež se za rodinu považují, bez ohledu na pokrevní příbuznost, adopci či manželství

Zakládání homoparentálních rodin souvisí se dvěma hlavními jevy, na něž upozorňuje Weeks (2001): za prvé dochází ke změnám v sociálním světě gay lesbické komunity a za druhé k detradicionalizaci pojetí instituce rodiny a partnerství. Nedá se však říci, jaký je u nás počet takovýchto rodin. To se odvíjí i od skutečnosti, že neznáme ani přesné zastoupení homosexuálně orientovaných jedinců ve společnosti⁸. Navíc celá řada jedinců se právě v důsledku své sexuální orientace k rodičovství třeba otevřeně nepřihlásí. V některých amerických studiích se dočteme, že rodičem je každá pátá lesba a každý desátý gay (např. Patterson, 1992). Současně však jejich autoři upozorňují, že získaná data nepokrývají všechny „typy“ g/l rodičů; mnoho homosexuálních žen a mužů je v nějaké míře zapojeno do výchovy dětí, přestože nejsou jejich biologickými rodiči; někteří gayové a lesby se podílejí na výchově dětí současné/ho nebo i bývalé/ho partnera/ky v rámci tzv. neformálního rodičovství (Polášková, 2009). Záleží tedy na tom, jaká metoda dotazování je při výzkumu zvolena, jak jsou definováni g/l rodiče i příslušnost ke g/l orientaci. Nicméně autoři studií se shodují, že počet g/l rodin v populaci roste, přičemž největší podíl mají na tomto nárůstu plánované lesbické rodiny (Suter, Daas, 2008 in Polášková, 2009). Podle odhadů Českého statistického ústavu žije v současné době v homosexuálních rodinách alespoň 900 dětí. Nejčastější variantou homoparentálních rodin v České republice je rodina dvou žen, s nimiž domácnost tvoří dítě/děti jedné, případně obou z nich. Méně často jde o lesbickou dvojici s dětmi, které byly společně plánovány a posléze zplozeny řízenou reprodukcí (Janošová, 2008). Tato situace je vzhledem k české legislativě spíše výjimečnou (viz dále). Gayové mají ve srovnání s ženami v otázce získání dětí do výchovy možnosti takřka minimální (Nedbálková, Polášková, 2005), přesto, jak ukazuje Sokolová (2009) ve svém výzkumu gay otcovství v České republice, většina dotázaných gay mužů by si přála mít a vychovávat dítě. Tato skutečnost vyvrací přesvědčení většinové společnosti o tom, že gay muži děti nechťejí a nestojí o ně. Toto přesvědčení opět souvisí s genderovými stereotypy v naší společnosti o vztahu žen a mužů k dětem. Podle těchto stereotypů mají ženy „od přírody“ k dětem blíže a jsou a priori vnímány jako lepší rodiče. Postoj společnosti k mužům jako k otcům, bez ohledu na jejich sexuální orientaci, jako k potenciálním otcům a kompetentním rodičům, se stále jeví jako nedůvěřivý. Sokolová (2009) hovoří o „dvojím stigmatu“ gay otců, kteří jsou považováni za nekompetentní k rodičovství jednak na základě své sexuální orientace a potom z pohledu genderu na základě jejich mužského pohlaví.

⁸ dostupné závěry studií se často velmi liší, přibližné odhady se pohybují mezi 1-5 % populace (Weiss, Zvěřina, Procházka, 1994)

Společenská situace gayů, kteří touží po tom stát se otci, je těžší, neboť obava z rodičovství dvou mužů je obecně větší než z rodičovství dvou žen.

3.3.1. Cesty ke gay a lesbickému rodičovství

Pokud se jedná o homoparentální rodiny, kde vychovateli jsou dva muži, jde zejména o takové rodiny, v nichž jeden z partnerů má dítě/děti z předchozího heterosexuálního vztahu. Další možnosti mužů gayů na získání dítěte do péče představuje adopce a pěstounství. Vedle toho figurují modely rodin, které zahrnují jak pár lesbických žen, tak pár gay mužů, kteří společně vychovávají dítě. Mnoho homosexuálních párů ale takový model rodiny odmítá, což ve své práci uvádí i Sokolová (2009), protože chtějí dítě vychovávat v uzavřeném rodinném prostředí, podobně jako heterosexuální páry.

Vzhledem ke zmíněným faktům, které se týkají obtížného přístupu gayů k rodičovství, jsou v následující kapitole pojednány reprodukční strategie plánovaného rodičovství zejména lesbických žen, jejichž legislativní, reprodukční i společenská pozice je nepochybně snazší, i když ne snadná. Ne všechny uvedené cesty k rodičovství jsou však v České republice legálně proveditelné. V zásadě je možné vymezit rodičovství biologické (cestu k němu představují heterosexuální pohlavní styk a metody asistované reprodukce) a rodičovství nebiologické/sociální, které umožňuje systém náhradní rodinné péče (tj. adopce a pěstounství).

Biologické rodičovství

Heterosexuální pohlavní styk

Pohlavní styk s mužem, který představuje jeden z mála „legálních“ způsobů početí, je u lesbické populace zastoupen většinou případy žen, které se staly matkami v rámci předchozích heterosexuálních vztahů (Polášková, 2009). Méně početnou skupinu tvoří ženy, které heterosexuální pohlavní styk pro plánované lesbické rodičovství volí záměrně. Mnohé z lesbických žen nejsou jednak ochotny podstoupit pohlavní styk s mužem, dále se obávají, že by případné zapojení biologického otce dítěte mohlo ohrozit strukturu vztahů v již existující rodině a v neposlední řadě jde také o neznalost zdravotního stavu takového sexuálního partnera (Nedbálková, Polášková, 2004). Pokud tedy lesbické ženy tuto variantu početí volí záměrně, bývá často jejich sexuálním partnerem dlouholetý kamarád nebo známý.

Metody asistované reprodukce

Mezi státy, které asistovanou reprodukci umožňují lesbickým párům, patří např. Austrálie, Bulharsko, Kanada, Nizozemí, Velká Británie, USA, Španělsko ad. V několika dalších zemích je asistovaná reprodukce zpřístupněna svobodným ženám. V ČR však zákon⁹ „hlídá“ hranice vymezující tradiční vnímání rodiny, a tak nárok na umělé oplodnění s medicínskou asistencí prováděné na specializovaných pracovištích asistované reprodukce má na základě písemné žádosti pouze heterosexuální (i nesezdaný) pár. Umělé oplodnění není v České republice umožněno lesbickým párům ani ženám bez partnera. Z tohoto důvodu české ženy buď cestují do zahraničí, kde na klinikách asistované reprodukce arteficiální inseminaci anonymním dárce (AID – Artificial Insemination from Donor) podstupí¹⁰ nebo se jim ve výjimečných případech podaří standardní postup nějak obejít (Polášková, 2009). Takovým případem může být to, když žena zvolí jako otce dítěte známého dárce (nejčastěji je jím někdo z okruhu jejích přátel), pak teoreticky mohou na klinice vystupovat jako nesezdaný partnerský pár. „*„Pravost“ vztahu žadatelského páru není v našich podmínkách nijak ověřována*“ (Polášková, 2009, s. 59).

V otázce zpřístupnění asistované reprodukce lesbickým ženám je klíčovým argumentem pro zachování stávajících podmínek to, že u těchto žen nebyla indikována neplodnost, k jejíž terapii je asistovaná reprodukce primárně určena. „*V případě leseb toužících po dítěti můžeme v naprosté většině případů hovořit o sociálních důvodech, tj. o řešení otázky bezdětnosti, nikoliv však sterility*“ (Zamykalová, 2003 in Polášková, 2009).

Další možností je tzv. „domácí oplodnění“ (*self-assisted insemination*), jde o inseminaci bez odborné asistence. Jde o metodu, kterou mimo lesbických žen využívají i heterosexuální páry, které mají problémy s přirozeným početím. Tento způsob početí je ideální pro lesbické ženy, které upřednostňují známého dárce, se kterým ale nechtějí mít pohlavní styk.

Poslední cestou k biologickému rodičovství je náhradní (surogátní) mateřství¹¹, které však v České republice není právně ošetřeno; není ani zakázáno, ani povoleno. Nicméně vychází se ze zásady v § 775 občanského zákoníku (č. 89/2012 Sb.), že matkou dítěte je žena, která

⁹ Otázku asistované reprodukce (umělého oplodnění) upravuje zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ten nahradil dříve platný zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

¹⁰ V souhrnné zprávě International Federation of Fertility Societies je tento trend nazývaný jako reprodukční turistiku (IFFS, 2007).

¹¹ „Surogátní mateřství je prováděno ve dvou podobách – častěji jako tzv. tradiční (*straight method*), kdy je náhradní matka současně genetickou matkou dítěte, a jako úplné (*gestational surrogacy, host method*), kdy je proveden embryo transfer a žena donosí a porodí dítě, se kterým není geneticky zpřízněna“ (Polášková, 2009, s. 60).

dítě porodila. V některých zemích je však náhradní mateřství legálně praktikováno (např. v USA, Indii, na Ukrajině, v Anglii); i zde se však jedná o kontroverzní téma, provázené silnými emocemi ze strany náhradní matky i biologických rodičů, které nebývá jednoznačně akceptováno. Těhotenství jako placená služba je cílem kritiky napříč obory a pokud by se žena chtěla stát náhradní matkou za účelem zisku (někdy se používá také termín „pronájem dělohy“), tedy za odměnu, by svěřila dítě do moci jiného za účelem adopce, jednalo by se o trestný čin¹². Polášková (2009) popisuje jako teoretickou motivaci pro využití náhradního mateřství lesbickými ženami zajištění biologické provázanosti dítěte s oběma partnerkami (jedna jako dárkyně vajíčka a druhá jako ta, která dítě donosí a porodí. „*Nicméně realita je taková, že v zemích, kde surogátní mateřství umožňují, představují cílovou skupinu v naprosté většině manželské páry*“ (Polášková, 2009, s. 60).

Sociální (nebiologické) rodičovství

Nebiologickou cestu k rodičovství homosexuálních párů (lesbických i gay) představují možnosti vyplývající ze systému náhradní rodinné péče, patří sem pěstounská péče a adopce (osvojení)¹³. V zahraničí (zejména v USA) se v posledních letech tyto možnosti pro zájemce z řad gayů či leseb rozšiřují. Jak ukazuje průzkum tamních adopčních agentur (Tasker, Paterson, 2007) 63 % z nich je otevřeno homosexuálním žadatelům a zhruba 40 % agentur uvedlo zkušenost s umístěním dítěte do gay nebo lesbické rodiny. Faktem ovšem zůstává, že zájemci z řad g/l minority se i v zemích, kde náhradní rodinná péče pro ně představuje oficiální cestu k rodičovství, často setkávají s odmítnutím či homofobními projevy (např. ze strany sociálních pracovníků) (Polášková, 2009).

Zastánci adopce dětí homosexuálními páry často argumentují, že pro děti vyrůstající v ústavní péči je rozhodně lepší rodina gayů či lesbických žen, než rodina žádná. Pravidlem však bývá, že i v těchto případech dostávají přednost heterosexuální manželské páry, jakoby homosexuální rodina byla méně hodnotná než rodina heterosexuální. (Stejně hodnotnou se stává snad jen v případě, že heterosexuální rodina selže a je dysfunkční – např. rodina alkoholiků nebo rodiče, kteří své dítě zanedbávají nebo týrají). Sokolová (2004) navíc připomíná, že většina žadatelů do přihlášek ve svých požadavcích píše, aby dítě bylo co nejmenší, pokud možno modrooké, blondaté a aby to byla holčička... Stejnopohlavním párům jsou pak často nabízeny děti, o které není ze strany heterosexuálních párů zájem.

¹² Toto jednání je popsáno v § 169 odst. 1 trestního zákona (č. 40/2009 Sb.) jako skutková podstata trestného činu svěřením dítěte do moci jiného.

¹³ Adopce i pěstounská péče jsou upraveny občanským zákoníkem (č. 89/2012 Sb.)

Podle Poláškové (2009) jde o děti starší, pocházející z různých etnických minorit, často s nějakým fyzickým či mentálním handicapem; „vzniká tak paradoxní situace, kdy děti, které kladou na výchovu ze strany rodičů největší nároky, jsou svěřovány do péče páru, který by podle mnohých odpůrců dětí vůbec vychovávat neměl“ (Polášková, 2009, s. 61).

Česká legislativa (tj. občanský zákoník) rozlišuje tři druhy adopce – adopci individuální, společnou a adopci dítěte partnera/partnerky. Pro homosexuální páry je možná pouze individuální adopce, přičemž rodičem se tak stává pouze jedna osoba, která dítě adoptuje. Žije-li adoptivní rodič s partnerkou/partnerem, nebudou tato/tento mít k dítěti žádná rodičovská práva. Gayové a lesby mohou v České republice adoptovat dítě, pokud nežijí v registrovaném partnerství. Uzavření registrované partnerství je překážkou adopce dítěte.¹⁴ Společná adopce dítěte, kdy se obě partnerky/oba partneři stávají rodiči, není pro stejnopohlavní páry v České republice možná. Společně mohou dítě adoptovat pouze manželé. Stejně tak stejnopohlavní páry nemají u nás možnost adoptovat dítě partnera či partnerky (ani v případě, že partneři nejsou registrováni).

Není-li dítě z nějakého důvodu vhodné k adopci, využívá se pěstounská péče. Pěstoun se nestává rodičem dítěte, jako je tomu u adopce, a zastupuje dítě pouze v běžných záležitostech. Pěstoun je povinen umožnit dítěti styky s biologickou rodinou. Gayové a lesby se mohou stát pěstouny, avšak pouze individuálně. Pěstounem se stane pouze jeden z partnerů/partnerek. O pěstounskou péči může žádat i osoba žijící v registrovaném partnerství. Stejnopohlavní páry nemohou žádat o společnou pěstounskou péči. Společnými pěstouny, kdy se pěstouny stávají oba partneři, se mohou stát pouze manželé.

V České republice byla v srpnu 2014 v Parlamentu ČR předložena novela zákona o registrovaném partnerství, která by měla umožnit osvojení dětí v homosexuálních párech. Jedná se pouze o vlastní děti jednoho z partnerů, ke kterým v současnosti druhý v páru nemá žádný právní nárok. Adopce dítěte partnera je v současnosti umožněna např. v Belgii, Dánsku, Německu, Islandu, Nizozemí, Norsku, Španělsku, Švédsku, Velké Británii a Slovinsku. Podle průzkumu CVVM z roku 2011 58 % respondentů souhlasí s právem na adopci dítěte partnera/partnerky v homosexuálním páru, 45 % souhlasí i s adoptí dětí z ústavů.

¹⁴ „Trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.“ (zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, § 13, odstavec 2).

4. VÝZKUMY HOMOPARENTALITY

První výzkumy homoparentality začaly být prováděny v 70. letech minulého století, nelze tedy mluvit o dlouholeté historii takovýchto výzkumů. Přesto můžeme nalézt poměrně široké množství studií zaměřených na oblast homoparentálních rodin. Jedná se o kvantitativně i kvalitativně pojaté výzkumy psychologické a sociologické týkající se nejrůznějších témat. Některé výzkumy se zabývají orientačními rodinami homosexuálně orientovaných jedinců, strukturou homoparentálních rodin a jejich procesy, je řešena spokojenost v homosexuálním partnerském vztahu, domácí násilí, ekonomické i emocionální fungování apod. Nejčastěji se však objevují výzkumy zaměřené na psychosociální vývoj dětí vyrůstající s rodiči stejného pohlaví a výzkumy zaměřené na rodičovskou zkušenost gayů a lesbických žen. V následujícím textu jsou představeny některé z takto orientovaných, doposud provedených výzkumů homoparentality

Zadavatelem prvních studií zabývajících se výchovou dětí homosexuálním rodičem, byly zpočátku soudy, které k rozhodnutí o svěření dítěte do porozvodové péče lesbických matek (viz též kapitola 3.3.) potřebovaly nějaký podklad. V 70. letech minulého století tak začaly vznikat výzkumy zabývající se tím, jsou-li lesbické matky způsobilé k rodičovství, a zdali jejich sexuální orientace má vliv na vývoj dítěte. Jedny z prvních výzkumů, které se vztahují na mapování netypických rodin, kde je dítě vychovávané pouze jedním z rodičů, byly uskutečněny v USA (např. Green, 1978) a ve Velké Británii (Golombok, Spencer, & Rutter, 1983).

Americký psychiatr Richard Green prováděl se svými spolupracovníky výzkum, ve kterém porovnával děti vychovávané rozvedenými lesbickými matkami s dětmi rozvedených heterosexuálních matek (samoživitelek). Tento výzkum byl zaměřen na sexuální identitu a sociální vztahy u dětí (Green, Mandel, Hotvedt, Gray, & Smith, 1986). Ve Velké Británii se psycholožka Susan Golombok a její spolupracovníci zaměřili na výzkumy sledující psychickou pohodu dětí vychovávaných rozvedenými lesbickými matkami. Kontrolní skupinu opět tvořily rozvedené heterosexuální matky (samoživitelky). Oba výzkumy využívaly ke sběru dat celou škálu dotazníků a standardizovaných rozhovorů, separátně pro matky a pro jednotlivé děti. Rozhovory vedly zkušené psycholožky s využitím videa a hraní specifických rolí. Děti byly navíc posuzovány dětským psychiatrem.

Výsledky provedených studií si byly podobné a poukazovaly na to, že děti vyrůstající v netypických rodinách se nikterak neliší od svých vrstevníků, s ohledem na míru feminini-

ty či maskulinity. U těchto dvou skupin nebyly pozorovány výraznější rozdíly, u dětí nebyl zaznamenán náznak chybné pohlavní identifikace, nepotvrdily se rozdíly ve vývoji genderové identity, role a sexuální orientace. Green však ve své studii upozorňuje, že se zabýval jen krátkým časovým intervalem dětského života, což nezahrnuje informace o následné úspěšnosti těchto dětí v navazování trvalých partnerských vztahů v období jejich dospělosti. Nicméně k obdobným závěrům dospívá i studie Marthy Kirkpatrick a jejích kolegů (1981) nebo Stacey, Biblarz (2001), stejně tak jako další pozdější studie (např. Tasker, Patterson, 2007).

„Výzkumy uskutečněné v této oblasti potvrzují, že pohlavní identifikace a sexuální orientace rodiče nemají na psychosexuální vývoj potomků v dětství ani v dospělosti žádný vliv“ (Perrin at al., 2002 in Janošová, 2008). Janošová (2008) dále poukazuje na fakt, že sexuální identita se s největší pravděpodobností formuje již v prenatálním období a nesouvisí tak přímo s výchovou. Sexuolog Radim Uzel v těchto souvislostech dodává: *„Homosexualita se nedá naučit, homosexualita je záležitost vrozená. A vzhledem k tomu, že v mnoha státech adopce homosexuálním párům velmi dobře funguje, tak si myslím, že z odborného hlediska nejsou žádné námitky“* (<http://www.stejnarodina.cz/stanoviska-odborniku.html>). Tuto skutečnost potvrzuje i fakt, že se homosexuální jedinci narodili v heterosexuální rodině a byli tak vychovávaní k heterosexuality. V této souvislosti lze konstatovat, že dění uvnitř rodiny a kvalita rodinných vztahů, se zdá být pro vývoj dětí prokazatelně důležitějším faktorem, než je sexuální orientace jednotlivých členů rodiny, rodičů (Stein, Perrin, 2004 in Janošová, 2008). Dítě, vychovávané v prostředí s dostatečným emočním zázemím a kvalitní výchovou, má možnost doplnit si chybějící zkušenosti či vzory mimo domov. Takovýto princip lze pozorovat rovněž u dětí, které jsou vychovávané pouze jedním z rodičů.

Přesný počet homoparentálních rodin v naší společnosti není znám (Sedláčková, 2011). Stacey a Biblarz (2001) uvádějí, že v takovýchto rodinách vyrůstá 1 – 12 % dětské a adolescentní populace Spojených států. Tento fakt naznačuje, že problematika homoparentálních rodin není zdaleka okrajovým tématem, navíc se jejich počet bude vzhledem k narůstající toleranci nadále zvyšovat (Sedláčková, 2011).

Důležitým aspektem výzkumů g/l rodičovství je posun zájmu od nevlastních rodin¹⁵ k rodinám plánovaným, do kterých se děti cíleně rodí nebo jsou adoptovány. Velká část výzkumů se zprvu zaměřovala na děti lesbických matek, které pocházely z předchozího heterosexuálního vztahu. Od počátku 90. let minulého století však můžeme sledovat odborný zájem o plánované lesbické rodiny, v nichž děti žijí od svého narození pouze s rodiči stejného pohlaví. Brewayes a její spolupracovníci se ve svém výzkumu z roku 1997 zaměřovali na děti vychovávané lesbickými matkami, které byly počaté díky umělému oplodnění. Ty porovnávali s dětmi z heterosexuálních rodin, jež byly rovněž počaty umělým oplodněním a s dětmi z heterosexuálních rodin, které byly počaty sexuálním stykem. Cílem bylo zjistit, jestli děti vychované v homoparentální rodině vykazují jiné emocionální výsledky či rozdíl v nacházení své genderové identity. Bylo zjištěno, že děti heterosexuálních rodičů se od dětí homosexuálních rodičů ve vnímání genderových rolí nijak neliší.

Dvojice mužů vychovávající dítě se ve vypracovaných studiích objevuje velmi ojediněle, nicméně v již existujících studiích nejsou naznačeny žádné výraznější rozdíly ve vývoji dítěte, které v takovéto rodině vyrůstá. Tyto poznatky jsou v naprostém souladu s již uvedenými závěry v předchozím odstavci. Rodičovství gayů není natolik podrobeno zkoumání jako rodičovství lesbické, co se však přístupu k rodičovství týče, tvrdí Stacey a Biblarz, že lze na homosexuálních mužích vychovávajících děti pozorovat větší rovnost mezi partnery, než jakou dostávají heterosexuální otcové. „*Přesnější je říci, že rodičovství gay mužů se více podobá rodičovství žen než většině ženatých, heterosexuálních mužů.*“ (Stacey, Biblarz 2010, s. 12) Nedbálková a Polášková (2005) poukazují na vyšší ekonomický standard rodin, ve kterých figurují dva muži. Tento vyšší standard je dán dvěma mužskými platy a může být v tomto kontextu výhodou. Perrin (2002) ve své studii rovněž poukazuje na silnější důraz v otázce disciplíny dětí a důraz na rozvoj rozumových schopností dětí v rodině, ve které figurují dva otcové ze stejnopohlavního partnerství v porovnání s „běžnou“ rodinou. Otcové ze stejnopohlavního partnerství se rovněž více zajímají o náplň volného času svých dětí ve srovnání s otci „běžných“ rodin (Perrin, 2002). Golombok (2005) na tuto studii volně navazuje a udává, že rovněž partnerky lesbických matek se podílí na výchově dětí větší měrou, než je tomu tak u otců v „klasických“ rodinách.

¹⁵ Nevlastní g/l rodiny označují takové uspořádání, kdy si jeden/jedna nebo oba/obě z partnerů/partnerek přivádí do nového vztahu dítě z předchozího (většinou heterosexuálního) vztahu (Polášková, 2009, s. 64). Pokud si dítě/děti přivádí obě partnerky/oba partneři pak se mluví o tzv. „blended family“, termín „step-parent family“ pak označuje rodiny, do kterých si dítě/děti přivádí pouze jeden z partnerů/jedna z partnerek.

Gayové vychovávající dítě, zastávají veškerou činnost, která je spjatá s chodem domácnosti a péčí o dítě, čímž se odchyľují od tradičních představ o příslušnících svého pohlaví více, než je tomu v případě lesbického páru (Janošová 2008).

U dětí, které se plánovaně narodí v homosexuálním soužití, nebyl zaznamenán větší problém s akceptací své rodiny, berou ji jako přirozenou. Naproti tomu postoje dětí z heteroparentálních rodin, které se do homoparentálního prostředí dostaly až po rozvodu a žijí většinou s lesbicky orientovanou matkou, mohou být do jisté míry ovlivněny rozvozem, změnou rodinného uspořádání a v neposlední řadě názory a komentáře otce, rodinných příslušníků a nejbližšího okolí (Sedláčková 2011).

Negativní postoj veřejnosti je jedním z nejčastějších problémů, který se dotýká „alternativní rodiny“. Nedbálková (2002) poukazuje na tzv. potenciální negativní stigmatizaci dětí vychovávaných homosexuálním párem v očích veřejnosti. Jistou roli hraje v této souvislosti rovněž finanční situace dotčené rodiny. Děti vyrůstající v prostředí „atypické rodiny“, která patří mezi sociálně slabší a navíc žije v homofobním okolí, jsou vystaveny největšímu riziku negativních zkušeností (Golombok, 2005). Freinberg (1999) naproti tomu ve své studii uvádí, že negativní konfrontace s okolím mívají často dočasný charakter v případě, kdy je rodina ve všech ohledech plně funkční. Golombok, Spencer a Rutter (1983) ve své studii rovněž zaznamenali, že všechny hodnocené lesbické rodiny nežily izolovaným způsobem, který by zamezoval negativním zkušenostem s okolní společností. Lesbické rodiny naopak udržovaly pravidelné kontakty jak s otci dětí, tak s nejbližším okolím a přáteli, kteří byli jak mužského i ženského pohlaví.

Tasker a Patterson (2007) poukazují na to, že fakt jakési stigmatizace dětí vychovávaných homosexuálními rodiči či možné existující problémy v kolektivu vrstevníků, zůstávají dosavadními výzkumy nepotvrzeny. Dokládají to tím, že děti vychovávané v prostředí homosexuální rodiny se stávají obětmi šikany stejně často jako jejich vrstevníci z heterosexuálního prostředí. Tasker a Golombok (1997) také publikují poznatky, že děti z lesbických rodin byly vystaveny poznámkám svých vrstevníků, které se spíše vztahovaly k jejich vlastní sexualitě, než že by se poznámky týkaly homosexuality jejich matek.

V kontrastu ke shora uvedeným studiím, které se k výchově dětí homosexuálními rodiči staví víceméně souhlasně, je třeba uvést také studii provedenou Paulem a Kirkem Camerone (1996), kteří naopak na základě výsledků svého výzkumu považují homosexuální rodičovství za škodlivé a uvádí také, že řada dotazovaných byla nespokojena se svým genderem a neměla ani jasno v otázce své sexuální identity. Jejich výzkum probíhal na základě

dotazníků zaslaných náhodně vybraným respondentům v sedmi, resp. v osmi¹⁶ amerických městech v letech 1983 až 1984. Věrohodnost své studie zdůvodňovali náhodným výběrem dotazovaných, národním měřítkem či průzkumem homosexuálních nekrologů.

Paul Cameron svým výzkumem získal spoustu příznivců z řad odpůrců homosexuality i homoparentality přesto, že jeho metody byly často označovány za značně zavádějící. Mezi jeho kritiky patří například G. Herek, který uvedl, že hlavními problémy výzkumu byla malá návratnost či nepotvrzené vyvozování závěrů, které bylo odvozeno pouze z malého výzkumného vzorku (Příhodová, 2013).

Dalším autorem argumentujícím proti homosexuálnímu rodičovství je Cameronova sympatizantka Patricie Morgan, která na homoparentalitu nazírala skrze křesťanství. Ta ve své publikaci z roku 2002 *„Děti jako trofej? Prověření faktů o stejnopohlavním rodičovství“*¹⁷ (2002) vychází z křesťanské tradice, která vnímá homosexualitu jako nekompatibilní s Bibli a zdůrazňuje, že „děti nejsou majetek, ale dar od Boha. Neexistuje žádné ‚právo‘ mít děti“ (Morgan, 2002 in Martínková, 2010). Dále uvádí, že homosexuálové chtějí mít děti pouze z důvodu, aby se přiblížili standardu heterosexuální rodiny.

Výzkumy Paula Camerona i Patricie Morgan argumentují proti homosexuálnímu rodičovství a zároveň zdůrazňují škodlivý vliv homosexuálních rodičů na děti. Analýzy jejich studií však kritizují nereprezentativnost a veliké nedostatky toho, co bylo prezentováno jako objektivní data (Hicks, 2005). Cameron byl dokonce za nepodložená fakta vyplývající z jeho výzkumů vyloučen z Americké psychologické asociace (Stacey, Biblarz, 2001).

¹⁶ Jednalo se o města Bennett, Denver, Los Angeles, Louisville, Omaha, Rochester, a Washington. V roce 1984 bylo do výzkumu zařazeno také město Dallas. (The Cameron Group's Survey Studies: A Methodological Critique. (náhled 4. 5. 2015), dostupné z <http://psychology.ucdavis.edu/faculty_sites/rainbow/html/facts_cameron_survey.html>

¹⁷ Originální název: *Children as Trophies? Examining the Evidence on Same-Sex Parenting* (cit. dle Martínkové, 2010, s. 28)

5. POJETÍ HOMOSEXUALITY A VÝCHOVA DĚTÍ VE ŠKOLÁCH

Homosexualita či výchova dětí homosexuálními páry jistě patří mezi kontroverzní témata ve výuce, (i když ne jen tam). Někteří vyučující se jim mohou z různých důvodů vyhýbat. Děti často vyjadřují své postoje poměrně radikálně, bez zábrán odsuzují druhé a neumí diskutovat. Právě proto se nám zdá důležité tato (i jiná aktuální a palčivá či ožehavá) témata do výuky zařazovat. Zdají se nám být totiž vhodným prostředkem pro rozvoj dovedností, postojů a hodnot žáků. Cílem zařazení kontroverzních témat (jako je např. adopce dětí homosexuálními páry) do výuky jistě není jejich vyřešení, ovšem zcela určitě tím přispíváme k rozvoji nejen komunikativních, sociálních či občanských kompetencí, ale učíme žáky také toleranci a respektu (k názorům) jiných. Děti se učí utvářet a obhajovat své názory, kriticky pracovat s různými informacemi, diskutovat.

Pokud učitelé do výuky témata homosexualita či homoparentalita zařazují, neměli by tak jistě činit nahodile. Učitel by měl takovou aktivitu dobře plánovat, aby její výukový cíl byl komplexní, tj. zaměřený nejen do kognitivní, ale i afektivní oblasti (Petřík, 2014).

Důležitou roli při zařazování témat homosexuality a výchovy dětí homosexuálními páry (ale i jiných podobně „problematických“ témat) do výuky hraje nepochybně osobnost učitele a jeho postoje k nim. Tolerantní postoj ke g/l minoritě, považovaný za politicky korektní, nemusí být u některých pedagogů v souladu s jejich vnitřním přesvědčením. Je důležité si tyto své postoje a emoce uvědomovat, protože pokud je pedagog nereflektuje, uzavírá tím prostor k diskusi. Akceptace vlastních postojů (třeba i nesympatizujících) je nezbytná k tomu, aby si učitel jasně vymezil míru ochoty se ve prospěch této menšiny angažovat (Janošová, 2008).

Další otázka, týkající se obecně všech učitelů (nejen těch, kteří žáky s tématy homosexuality/homoparentality seznamují), souvisí se stereotypy, které jsou v každém z nás nějak zakotveny. Pedagogové často neuvažují o tom, že jejich žáci by mohli pocházet z homoparentálních rodin. Pokud by výskyt homosexuality v populaci byl 4 %, jak je odhadováno, pak by teoreticky v každé školní třídě byl jeden žák/žákyně s touto sexuální orientací. Je tedy jistě důležité, jak se pedagogové o homosexualitě vyjadřují, jaký k ní zaujímají postoj, neboť to má vliv na proces sebepřijetí jejich „svěřenců“ (tamtéž). Měla by být brána v potaz eventualita homosexuality dětí, jejich rodičů i existence alternativních rodinných modelů, vedle tradiční varianty rodiny.

5.1. Kde a jak se děti učí o homosexualitě?

Způsobů a míst jak a kde se dozvědět něco o homosexualitě, stejně tak jako o čemkoliv jiném, existuje bezesporu nepřeberné množství. Děti mohou informace o homosexualitě získat v rodině, od kamarádů, ve škole, z internetu či z dalších zdrojů. Povaha a kvalita takových informací se pak může značně lišit. Pokud jde o prostředí školy, pak bývá téma lidské sexuality (tedy i homosexuality), vedle mnoha jiných témat nejčastěji spojováno s obsahem sexuální výchovy¹⁸. Rámec pro sexuální výchovu v našich školách tvoří rámcové vzdělávací programy (RVP), pro základní školy je to v současnosti Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání¹⁹ (č.j. MSMT-2647/2013-210), který nabyl účinnosti od 1.9.2013. Na podkladě RVP si pak školy tvoří vlastní ŠVP (školní vzdělávací programy). Důraz RVP je kladen zejména na kompetence, které by si žáci měli osvojit. RVP ZV je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí, které jsou tvořeny vzdělávacími obory, Přičemž sexuální výchova není samostatnou oblastí ani oborem. Není vlastně ani samostatným vyučovacím předmětem. V podstatě se sexuální výchovou myslí soubor nejrozumnějších témat, které se promítají do různých vzdělávacích oblastí a oborů, především vzdělávací oblastí Člověk a jeho svět, Člověk a příroda a Člověk a zdraví. Témata sexuální výchovy tak mohou být zařazována do různých předmětů a jejich učebnic (např. výchova ke zdraví, biologie, rodinná či občanská výchova).

Mezi témata sexuální výchovy patří např. láska, rodina, rodičovství, psychosexuální vývoj v období dospívání, formy náhradní rodinné péče, lidská práva (a další) – v návaznosti na tato témata může učitel výuku vhodně doplnit o výklad témat homosexualita, homosexuální partnerství, rodičovství homosexuálů, práva homosexuálních osob, registrované partnerství apod.

Netíková (2014) ve své diplomové práci analyzovala sedm učebnic²⁰ Rodinné výchovy a Výchovy ke zdraví z hlediska obsahu tématu homosexualita a homofobie. Konkrétní kapitolu věnovanou přímo homosexualitě autorka našla celkem ve třech ze sedmi zkoumaných

¹⁸ Proces postupného začleňování sexuální výchovy do výuky ve školách můžeme v našich podmínkách sledovat zhruba od 60. let 20. století, tehdy se hovořilo o „výchově k rodičovství“ nebo o „rodinné výchově“. Již po první světové válce jí předcházela tzv. „výchova pohlavní“. Teprve od 90. let 20. století byla však implementována do primárního školství jako součást výchovy ke zdraví a zdravému životnímu stylu (Rašková, 2008).

¹⁹ dále jen RVP ZV

²⁰ jednalo se o učebnice určené žákům druhého stupně ZŠ a to o knihy autorky Marádové vydané nakladatelstvím Fortuna, učebnice Občanské výchovy s blokem Rodinná výchova, vydané nakladatelstvím Fraus a o knihu Výchova ke zdravému životnímu stylu, taktéž vydané nakladatelstvím Fraus

učebnic, v další z nich bylo téma homosexualita také obsaženo, i když ne jako samostatná kapitola. Téma registrovaného partnerství se objevilo celkem ve třech učebnicích.

Pro realizaci adekvátní výuky témat sexuální výchovy je zapotřebí kvalitních výukových materiálů (nejen učebnic, ale i didaktických a metodických materiálů pro učitele). Zároveň by bylo vhodné nabídnout vyučujícím školení, která by je seznamovala s nově vyvíjenými metodickými a didaktickými postupy, stejně tak jako s novými právními předpisy. V neposlední řadě by možná i někteří vyučující uvítali supervizní setkání, kde by mohli zpracovat své případné obavy a zábrany, které může výuka sexuální výchovy přinášet.

5.2. Spolupráce rodiny a školy

Rodina je podle Šilerové (2003, s. 19) nejpřirozenějším prostředím pro sexuální výchovu, pro rozhovory o pohlavním dospívání, partnerství, erotice, lásce, sexualitě a jejích projevech. Je také místem, kde děti i dospělí zažívají blízkost a intimitu, proto je sexualita spojována s atmosférou lásky a důvěry. Pro některé rodiče je však obtížné se svými dětmi o těchto tématech hovořit. Stává se tak, že rodiče na otázky svých dětí neodpovídají a nebo se vyhýbají odpovědím. Děti pak mohou hledat informace jinde, pravděpodobně u (starších) spolužáků, prostřednictvím médií, z časopisů či z internetu. V lepším případě je zdrojem informací škola.

Někteří rodiče se snaží přenést odpovědnost za sexuální výchovu svých dětí na školu, jiní mohou s výukou sexuální výchovy na školách nesouhlasit. Ohrazují se vůči obsahu či metodám výuky. Vadí jim například, že homosexualita je prezentována jako normální sexuální orientace, že je prosazována rovnost mužů a žen či g/l minority.

Mnoha nedorozuměním a sporům mezi školou a rodiči, které může téma sexuální výchovy někdy vzbouzet, lze předejít prostřednictvím vzájemné komunikace. Rodič by měl být informován o ŠVP základní školy, kterou jeho dítě navštěvuje, měl by být seznámen s koncepcí sexuální výchovy a s tím, jak je realizována. Zároveň by měl být seznámen s cíli sexuální výchovy a jejich významem pro osobnostní vývoj dítěte (MŠMT, 2010). Spolupráce rodiny a školy je podle Janíše a Markové (2007) jedním z principů sexuální výchovy. Mezi dalšími principy, jejichž uplatňování a respektování přispívá ke zvýšení efektivity sexuální výchovy, můžeme uvést např.:

- *Princip začlenění sexuální výchovy do obecného projektu výchovy dítěte* – to znamená, že sexuální výchova představuje jednu ze složek globální výchovy vedle výchovy rozumové, mravní, estetické, tělesné atd.

- *Princip vědeckosti v sexuální výchově* – požaduje, aby informace, které učitel žákovi předává, odpovídaly současné úrovni vědeckého poznání.
- *Princip důvěry* - učitel by neměl dítě v sexuální výchově ponížovat, zesměšňovat nebo znevažovat jeho postoje a vědomosti.
- *Princip etičnosti v sexuální výchově* - sexuální výchova vede dítě k mravnímu ideálu v oblasti sexuálního chování i partnerských vztahů.
- *Princip aktivity žáka a spolupráce se žákem* - žák je chápán jako spolutvůrce výchovy na sobě samém, učitel volí pro výuku zejména aktivizační metody.
- *Princip přiměřenosti v sexuální výchově* - je ze všech principů nejnáročnější. Přiměřenost je chápána z hlediska biologické, psychické a sociální zralosti. Tento princip je realizován volbou přiměřených metod a prostředků a přiměřeností obsahů a cílů sexuální výchovy (Janiš, Marková, 2007, s. 16-19).

Zatímco v rodině probíhá sexuální výchova spíše intuitivně než záměrně, přičemž vzdělání rodičů na její kvalitu nehraje roli, ve škole jsou kladeny vysoké nároky na připravenost učitelů sexuální výchovy. Z psychologického hlediska by měl být učitel zralou a stabilní osobností. Odborná kvalifikace učitele pak vyžaduje nejen profesní znalosti, dovednosti a absolvování nástupní praxe, ale i osobnostní předpoklady (učitel by se neměl sexuální výchově vyhýbat, neměl by se stydět žákům odpovídat na dotazy, měl by výuku přizpůsobit věku žáků, neměl by zatajovat objektivní poznatky atd.) „*Učitel je považován nejen za vzdělavatele žáka, ale i za jeho vychovatele, měl by s žáky ochotně diskutovat o jejich problémech, komunikovat otevřeně a srozumitelně a vytvořit vhodné učební podmínky*“ (Sládková, 2013, s. 30).

Úspěšná sexuální výchova vychází z kooperace mezi rodinou a školou. Sexuální výchova by měla začínat v rodině, z rodiny vycházet a škola by na ni měla navazovat, dále ji rozšiřovat a prohlubovat. Škola nemůže nahradit intimní prostředí rodiny, nicméně je důležitým prvkem v procesu vzdělávání a výchovy a v žácích formuje všeobecné zásady přijatelného občanského chování. „*Proto je nezbytné, aby obě instituce při dosažení celospolečenských cílů kooperovaly a naplnily požadavek jednoty cílů a školy ve vztahu ke společnosti*“ (Janiš, Loudová, Šrámková, 2007).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Ve světě i v naší zemi proběhlo za uplynulá desetiletí množství výzkumů zaměřených na homosexualitu, na její výskyt v populaci, na postoj veřejnosti k osobám stejného pohlaví. V kapitole 4 jsou prezentována data výzkumných studií zaměřených zejména na psychosociální vývoj dětí vyrůstajících v homoparentálních rodinách, jejich genderové chování, interpersonální vztahy, stejně tak jako na rodičovskou zkušenost gayů a lesbických žen.

Některé dosavadní studentské práce se zabývaly např. postoji učitelů, žáků a rodičů k začlenění sexuální výchovy jako samostatného předmětu do výuky na základních školách (Sládková, 2013), homosexualitou ve výuce a v osnovách před zavedením RVP (Fekeová, 2007) či homosexualitou ve vztahu k prevenci homofobie na 2. stupni základních škol (Netíková, 2014). Doposud však nebyl reflektován postoj učitelů ZŠ k homosexualitě a homoparentalitě, a to zdali a jak se tento postoj odráží ve výuce. To je cílem předkládaného výzkumného šetření. Protože učitelé jsou významnou skupinou lidí, kteří ovlivňují nejen úroveň vzdělání, ale i postoje mladé generace a formování jejích názorů, připadá nám důležité se takovým výzkumem zabývat.

Výzkumný problém:

Postoje učitelů ZŠ k homosexualitě a homoparentalitě a jejich odraz ve výuce.

Výzkumné otázky:

1. Jaký je postoj učitelů k homosexualitě a homoparentalitě?
2. Zda a jak je o homosexualitě/homoparentalitě vyučováno?
3. Jak se promítají postoje učitelů do výuky?

V následujících podkapitolách bude čtenář seznámen s metodologií provedeného empirického šetření, zahrnující informace o metodách, o zvoleném výzkumném souboru a technice analýzy získaných dat. Dále budou představeny výsledky výzkumu, jejich analýza a interpretace. V závěru budou výsledky šetření porovnány se závěry z jiných výzkumů, bude diskutována hodnověrnost a přenositelnost výsledků, stejně jako další možnosti zkoumání, které realizovaný výzkum ukázal.

7. METODOLOGIE

Předkládaný výzkumný projekt si klade za cíl zjistit, jaké jsou postoje učitelů vybraných základních škol okresu Teplice k homosexualitě a homoparentalitě a jaký je jejich odraz ve výuce.

7.1. Pojetí výzkumu a metody sběru dat

Vlastní empirické šetření bylo navrženo jako kvalitativní výzkum, pro který byly využity tyto metody sběru dat: dotazník, polostrukturované rozhovory a pozorování.

Dotazníkové šetření

K realizaci dotazníkového šetření bylo využito webové stránky vyplnTo.cz. Sem byl nahrán vytvořený dotazník a zvoleným respondentům byl prostřednictvím e-mailu poslán internetový odkaz umožňující jim přístup k dotazníku a jeho vyplnění. Dotazník byl určen všem vyučujícím vybraných základních škol bez ohledu na to, který předmět vyučují.

Šetření probíhalo od 19. 3. do 10. 4. 2015. Návratnost dotazníků byla 82 %. Dotazník obsahoval celkem 35 otázek. Uzavřených otázek bylo celkem 27, z nich bylo 23 dichotomických (nabízejících povětšinou variantu odpovědi ANO/NE) a 4 polytomické – s úplným výběrem. 8 otázek v dotazníku bylo otevřených. Jednalo se o otázky č. 1, 3, 7, 13, 21, 24, 34 a 35, které byly zároveň otázkami nepovinnými.

Pokud jde o strukturu otázek, v první části dotazníku byly položeny otázky zjišťující pohlaví, věk, sexuální orientaci, to zda je respondent věřící či nikoliv a obec, kde se nachází základní škola, na které dotazovaný učí. V další části dotazníku byl zjišťován názor respondentů na otázky týkající se homosexuality, registrovaného partnerství, možnosti adopce a výchovy dětí homosexuálními páry. Zahrnuty byly i otázky směřující ke zjištění, zda respondenti znají ve svém okruhu rodiny a přátel nějakého člověka s homosexuální orientací. Součástí byly také otázky týkající se názoru respondenta na toleranci, resp. diskriminaci homosexuálních osob. Bylo zjišťováno, zda si respondenti myslí, že výchova dětí může ovlivnit jejich sexuální orientaci. V závěru dotazníku byla položena otázka, jestli dotazovaní znají nějaké organizace věnující se homosexuální problematice (příp. jaké to jsou). Nakonec byl respondentům dán prostor pro vyjádření jejich případných dalších názorů na gaye a lesby. Dotazník je součástí příloh (viz Příloha 1).

Polostrukturované rozhovory

Ke sběru dat byla mimo dotazníků použita také metoda individuálních polostrukturovaných rozhovorů, které vycházely z předem připraveného seznamu témat a otázek (viz Příloha 2).

Použijeme-li polostrukturovaný rozhovor ke sběru dat, utváříme si jisté schéma, které je pro nás, jako tazatele, závazné. Toto schéma upřesňuje oblasti, na které budou účastníci výzkumu dotazováni. Dle potřeby lze zaměňovat pořadí okruhů tak, abychom z rozhovoru získali co nejvíce potřebných dat (Miovský, 2006).

Byly provedeny celkem 4 rozhovory – 2 s řediteli vybraných základních škol (resp. s jedním ředitelem a jednou ředitelkou) a 2 s pedagogy, kteří v těchto školách vyučují o homosexualitě/homoparentalitě.

Pozorování

V průběhu probíhajících rozhovorů na „škole A“ se naskytla příležitost podívat se přímo do výuky. Šlo o předmět Výchova ke zdraví, kde bylo v 8. třídě v rámci tematického celku Dospělost=odpovědnost probíráno téma rodina, alternativní modely rodiny.

Jednalo se o zúčastněné pozorování (participant observation), jehož cílem bylo zachytit zejména to, jakým způsobem probíhala výuka týkající se tématu výchova dětí homosexuálními páry, resp. ne/souhlasu s adopcí dětí homosexuálními páry.

7.2. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvořili učitelé ze dvou základních škol v okrese Teplice. Obě školy jsou srovnatelné, pokud jde o počet pedagogů, kteří zde vyučují. Shodně mají každá 14 členů učitelského sboru, jehož věkový průměr je 45 let (ve „škole A“ je to 46 let, ve „škole B“ 44 let). Dotazníkové šetření bylo určeno všem vyučujícím těchto škol bez ohledu na to, jaký předmět vyučují. Rozhovory probíhaly s řediteli škol a vyučujícími „sexuální výchovy“, resp. s těmi učiteli, kteří v uvedených školách vyučují o homosexualitě/homoparentalitě. Provedeného výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 27 vyučujících. Z toho se čtyřmi z nich byly dále vedeny rozhovory.

Záměrně jsem pro svůj průzkum zvolila dvě podobné školy. Obě jsou si blízké v několika ohledech. Na obou těchto školách učí stejný počet pedagogů, jsou i srovnatelně velké, pokud jde o počet žáků, kteří je navštěvují. Obě školy jsou situovány v menších městech (do 10 tisíc obyvatel). Zajímalo mě, zda (případně jak) se budou školy vzájemně lišit, pokud

jde o postoj učitelů k otázce homosexuality a homoparentality a v tom, zda a jak je v těchto školách o homosexualitě a homoparentalitě vyučováno.

7.3. Etické aspekty

Vzhledem k faktu, že se jedná o malé školy, kde by nebylo těžké identifikovat konkrétního vyučujícího, s kterým proběhlo interview týkající se výuky homosexuality a homoparentality, bude v práci použito pro jednotlivé školy označení: „škola A“ a „škola B“, obdobně pak pro vyučující těchto škol bude použito označení „vyučující školy A“ a „vyučující školy B“.

Vyučující obou škol, kteří se výzkumu zúčastnili, byli informováni o tom, že výzkum je realizován jako součást diplomové práce. Byli obeznámeni s tématem a cílem práce. Učitelé, se kterými byl veden rozhovor, souhlasili s jeho nahráváním, aby bylo možné dále rozhovor přepsat a podrobit analýze.

O prováděném pozorování v předmětu Výchova ke zdraví bylo prostřednictvím vyučující předmětu, (která mě do hodiny sama pozvala), informováno vedení školy a následně rodiče žáků 8. ročníku, v jejichž hodině se pozorování konalo. Rodiče těchto žáků byli požádáni o písemný souhlas s pozorováním.

7.4. Technika analýzy dat

Dotazníky

Na začátku analýzy jsme měli odpovědi u každého respondenta na každou položku/otázku z dotazníku. Na základě otázky týkající se uvedení obce, ve které se nachází škola, kde respondent/i učí, byla následně data vyhodnocována separátně – tj. zvlášť pro „školu A“ a „školu B“. Analýza pokračovala zkoumáním rozložení proměnných a vztahů mezi proměnnými. Organizační schéma pro provedení analýzy tvořily výzkumné otázky.

Pro uzavřené otázky v dotazníkovém šetření bylo použito deskriptivní analýzy dat, která charakterizuje prosté rozložení četností u jednotlivých proměnných. Spolu s ní bylo použito také grafické znázornění – byly vytvořeny grafy s použitím programu Excel (MS Office). Aritmetický průměr (neboli střední hodnotu) jsme použili např. v otázce týkající se věku respondentů. Aritmetický průměr vznikl prostým sečtením všech hodnot a vydělením počtem případů. Některé otázky v dotazníku byly nepovinné, jednalo se převážně o otevřené otázky. Z důvodu získání jen malého počtu odpovědí na tyto otázky, nejsou

odpovědi samostatně analyzovány. Jejich znění je uvedeno pro dokreslení jiných, souvisejících otázek, resp. odpovědí.

Rozhovory

Pro analýzu dat získaných z rozhovorů jsem použila techniku otevřeného kódování a následně techniku vyložení karet.

Poté co jsem nahrávky rozhovorů přepsala a vytiskla si je, začala jsem rozhovory analyzovat technikou otevřeného kódování. Postupovala jsem tak, že jsem si nejprve přepisy rozhovorů několikrát přečetla. Během čtení jsem si v textu označovala témata, která se mi zdála důležitá vzhledem ke zvolenému výzkumnému problému a výzkumným otázkám. Text jsem tak rozčlenila na určité významové celky. Každé takové jednotce/celku jsem přiřadila specifický kód (pojmenování), které mělo podobu několika slov nebo slova, krátké fráze. Pokud se v textu objevovala další témata s podobným obsahem, přiřazovala jsem jim stejné kódy. Tímto způsobem jsem si „onálepkovala“ přepisy všech rozhovorů, z čehož mi vyplynula řada kódů, které postihují podstatná témata rozhovorů. Některé kódy byly ještě dodatečně upraveny a přejmenovány, protože při jejich revizi mi připadaly někdy příliš obecné nebo naopak moc „úzké“. Aby bylo možné výskyt jednotlivých kódů zpětně dohledat, očíslovala jsem si řádky všech přepsaných rozhovorů a místo, kde se konkrétní kód objevoval, se pak dalo najít na základě zkratk tvořených písmenem a číslem. Písmeno označovalo konkrétního učitele a číslo řádek, na němž se kód v rozhovoru vyskytoval.

Poté co jsem vytvořila seznam kódů, bylo třeba je seskupit podle podobnosti a zařadit je do kategorií. To znamená, že ty pojmy/kódy, které se vztahovaly ke stejnému jevu, se sdružily pod hlavičku stejné kategorie. Tak byl vytvořen kategorizovaný seznam kódů.

Po realizaci otevřeného kódování jsem se rozhodla pro techniku vyložení karet, jež je nadstavbou nad otevřené kódování. V této technice jde o to, že kategorie vzniklé otevřeným kódováním (kategorizovaný seznam kódů) „výzkumník vezme a poskládá je do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií“ (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 226).

Pozorování

Účelem provedeného pozorování bylo deskriptivně zachytit, co se dělo během vyučovací hodiny v předmětu Výchova ke zdraví. Hodina probíhala v 8. ročníku a byla zaměřena na téma výchovy dětí homosexuálními páry (resp. na ne/souhlas s adopcí dětí stejnopohlavními páry). Výuka byla součástí tematického celku Dospělost=odpovědnost.

Druhem zvoleného pozorování bylo pozorování zúčastněné (probíhalo přímo ve výuce), otevřené (žáci i vyučující věděli, že jsou pozorováni, učitelka mi sama nabídla, abych se na hodinu přišla podívat, rodiče byli informováni a požádáni o souhlas), přímé (zkoumaného jevu jsem se účastnila v čase jeho průběhu) a spíše nestrukturované (neměla jsem předem určené a vymezené jevy, na které bych hledala odpověď). Na začátku tohoto pozorování stála otázka: Jak je o homoparentalitě/homosexualitě vyučováno? Na ni se nabalovaly další otázky týkající se postoje učitelky k tomuto tématu, reakcí žáků na danou problematiku, použitých materiálů apod. Během vyučovací hodiny jsem si psala podrobné poznámky, které jsem v zápětí doplnila o další informace, které jsem si pamatovala a které jsem si během hodiny nestihla poznamenat. Mimo to jsem měla k dispozici od učitelky její přípravu na tuto vyučovací jednotku a materiály, které v hodině použila.

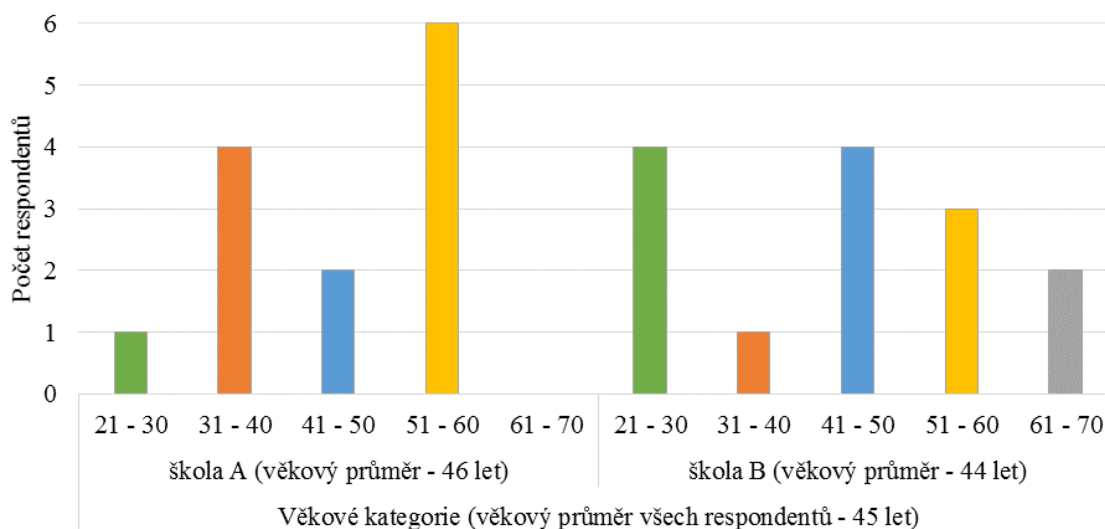
8. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE

8.1. Výsledky dotazníkového šetření

V rámci praktické části diplomové práce proběhlo dotazníkové šetření, kterého se zúčastnili učitelé dvou vybraných základních škol v okrese Teplice. V dalším textu jsou školy označena jako „škola A“ a „škola B“. Obě základní školy jsou srovnatelné v otázce počtu učitelů, na obou školách působí 14 pedagogů.

Dotazník obsahoval celkem 35 otázek, z toho šest bylo otevřených, kde mohl respondent vysvětlit svůj postoj či připojit další připomínky k dané problematice. Průměrná délka vyplňování činila 11 minut.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 27 učitelů. 13 učitelů ze školy A (jeden vyučující je dlouhodobě v pracovní neschopnosti) a 14 učitelů ze školy B. Všichni respondenti uvedli, že jsou heterosexuální orientace. Jednotliví respondenti byli rozděleni do pěti věkových kategorií. Početní zastoupení v konkrétních kategoriích, včetně věkového průměru je znázorněno na následujícím obrázku.

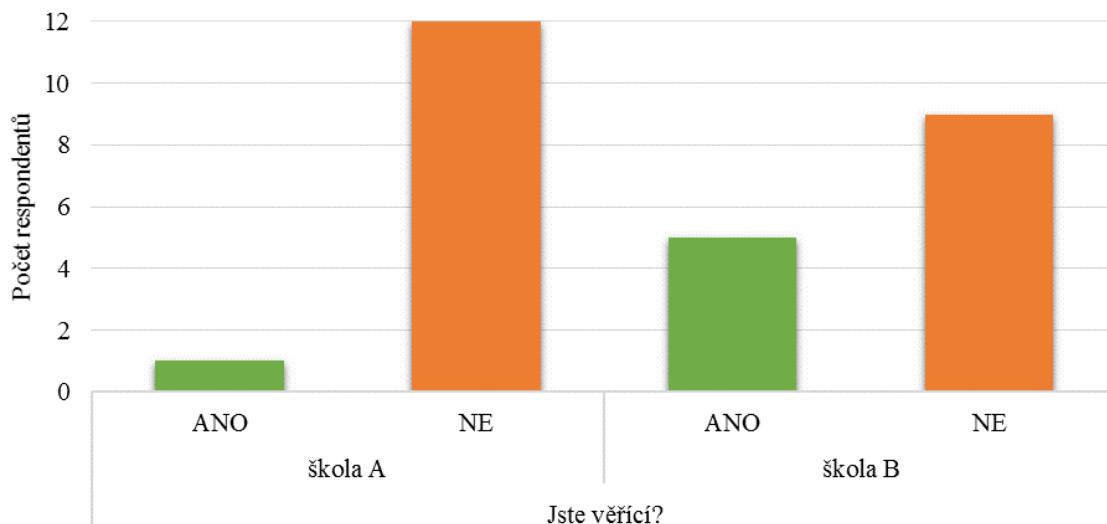

Obr. 1 Věkové složení jednotlivých respondentů, včetně věkového průměru

Z celkového počtu 27 respondentů s věkovým průměrem 45 let, bylo pak 15 % mužů, což představují čtyři respondenti. Jeden muž se zúčastnil dotazníkového šetření na škole A, ostatní tři pak činí část učitelského sboru na škole B.

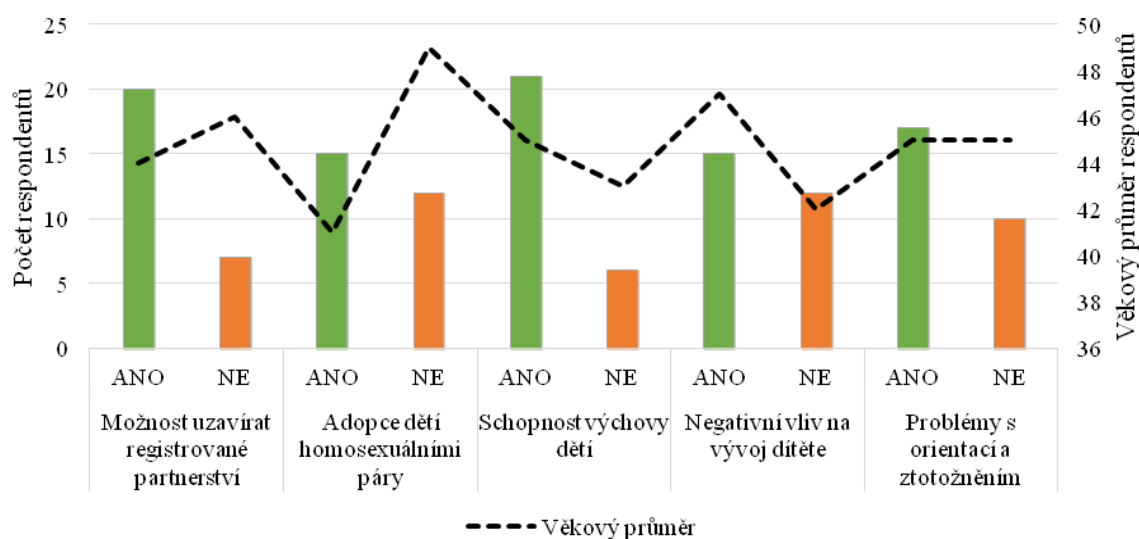
Překvapivou informací bylo, že necelá čtvrtina (22 %; 6 respondentů) dotazovaných spadá do kategorie věřících. S ohledem na spíše ateistickou povahu České republiky, zvláště pak bylo-li dotazníkové šetření prováděno v Severních Čechách, jedná se o překvapivý výsle-

dek. Nutno rovněž uvést, že věkový průměr věřících respondentů činil 33 let, což je o 12 let pod celkovým věkovým průměrem všech dotazovaných. Tento fakt může ovlivnit vyhodnocení jednotlivých názorů s ohledem na uvedené věkové skupiny. Zastoupení věřících respondentů je uvedeno na následujícím obrázku.

Obr. 2 Zastoupení věřících respondentů

Další část dotazníkového šetření obsahovala sérii otázek týkajících se možnosti uzavírat registrované partnerství homosexuálních párů, možnosti adopce dětí, schopnost výchovy homosexuálními páry, dále negativní vliv na vývoj dítěte a případné problémy s orientací a ztotožněním se u dítěte, které by v homosexuální rodině vyrůstalo. Grafické znázornění jednotlivých odpovědí je uvedeno na následujícím obrázku. Společně s jednotlivými odpověďmi je zde rovněž znázorněn věkový průměr respondentů.

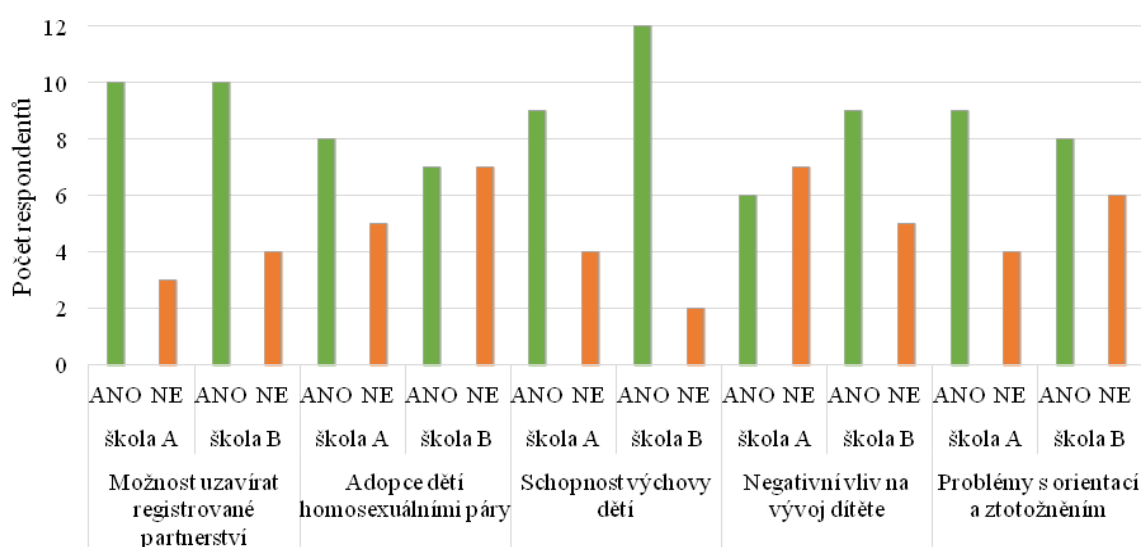

Obr. 3 Grafické znázornění jednotlivých odpovědí v otázkách registrovaného partnerství a výchovy dětí

Z výše uvedeného obrázku je patrné, že většina respondentů souhlasí s možností uzavírat registrované partnerství. V otázce možnosti adopce dětí homosexuálními páry zastává téměř většina respondentů souhlasný přístup. V obou otázkách pak nesouhlasí skupina respondentů s vyšším věkovým průměrem. Tento fakt je nejmarkantnější v otázce možnosti adopce dětí, kde ne odpověděli respondenti s věkovým průměrem 49 let. 78 % dotazovaných (21 respondentů) se dále domnívá, že jsou homosexuální páry schopné dítě vychovávat, nicméně více respondentů zastává názor, že dítě vychovávané homosexuálním párem může mít problémy se sexuální orientací a se ztotožněním a že taková výchova může mít negativní vliv na vývoj dítěte. Zajímavý je poznatek, že někteří z respondentů, kteří zaujímali toto stanovisko, by i přes výše uvedené souhlasili s možností adopce dětí homosexuálními páry.

Doplňující otevřená otázka se týkala možností uzavírat registrované partnerství, kde mohli jednotliví dotazovaní vysvětlit svůj postoj. Většina těch, kteří se vyslovili pro možnost uzavírat registrované partnerství, své stanovisko vysvětlovali svobodou každého jednotlivce, který má právo o své budoucnosti rozhodnout sám. Dalším aspektem bylo rovněž zjednodušení jednotlivých administrativních úkonů, povinností či výhod, které rovněž vyplývají z uzavření sňatku. Respondenti, kteří zastávají opačný názor, svou odpověď vysvětlovali nepřirozeností vztahu dvou jedinců stejného pohlaví s odvoláním na tradiční koncept rodiny, ve které figuruje muž a žena.

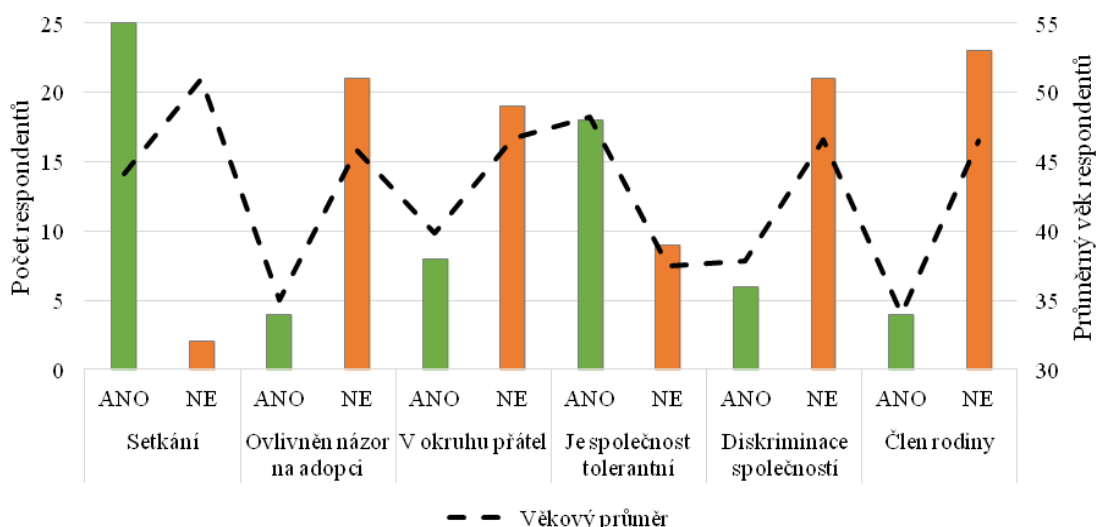
Na následujícím grafu je pak uveden stejný blok otázek, avšak jednotlivé odpovědi jsou rozděleny podle příslušných základních škol na školu A a školu B.

Obr. 4 Grafické znázornění jednotlivých odpovědí v otázkách registrovaného partnerství a výchovy dětí podle příslušné ZŠ

Z uvedeného grafu je patrný vliv většího počtu věřících respondentů na škole B. Tato skutečnost se nejvíce projevila u otázky možnosti adopce dětí homosexuálními páry, kde se polovina respondentů vyjádřila nesouhlasně. Dále se podobná situace opakovala u otázky negativního vlivu na vývoj dítěte, kde naopak na škole A s tímto negativním vlivem nesouhlasí téměř většina dotázaných učitelů, což je opačný trend, než jaký byl zaznamenán na škole B. Ostatní otázky víceméně kopírují obecný trend, který byl diskutován u celkového přehledu.

Další část této studie obsahuje otázky zaměřené na to, zda se respondent s gayem či lesbičkou osobně setkal, zda toto setkání ovlivnilo jeho názor na adopci dětí homosexuálními páry či jestli se v okruhu přátel dotazovaného vyskytuje jedinec s homosexuální orientací. Rovněž je zde obsažena otázka, zda je podle názoru respondenta společnost tolerantní vůči osobám homosexuálního zaměření nebo zda jsou podle něj tyto jedinci diskriminováni společností. V poslední části této série se vyskytuje otázka, jestli je gay či lesbička členem rodiny a jestli tento fakt změnil pohled na danou osobu. Výsledky tohoto šetření jsou uvedeny v následujícím grafu.

Obr. 5 Osobní setkání s gayem či lesbičkou, změna pohledu na danou osobu a diskriminace společnosti

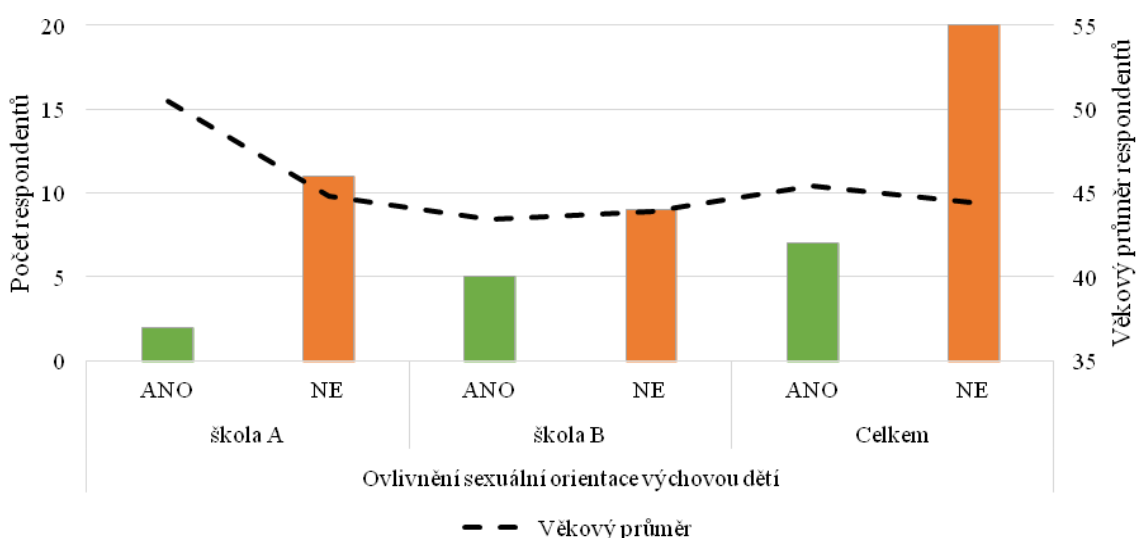
Z výsledků vyplývá, že se drtivá většina respondentů (25) s gayem či lesbičkou osobně setkala, přičemž čtyři z dotazovaných uvedli, že toto setkání změnilo jejich názor na adopci dětí homosexuálními páry. Z těchto čtyř byli tři ovlivněni pozitivním, jeden respondent negativním směrem. Ten, který byl ovlivněn negativně, nesouhlasí s možností adopce dětí homosexuálními páry a ani jedna z forem homosexuálního soužití mu nepřipadá jako přirozená. Ostatní tři s adopcí dětí homosexuálními páry souhlasí, nicméně dva z nich upřednostňují pro výchovu dětí vztah dvou žen. Jeden z těchto dvou se domnívá, že výchova dětí

stejnopohlavním párem může negativně ovlivnit jejich vývoj. Poslední ze tří pozitivně ovlivněných respondentů shledává obě formy homosexuálního soužití jako rovnocenné a nemyslí si, že by taková výchova dítě nějak negativně ovlivnila.

Osm z dotazovaných má gaye či lesbičku v okruhu přátel, ale pouze čtyři respondenti mají člověka homosexuální orientace v okruhu rodiny. Většina dotazovaných (18) považuje společnost za tolerantní vůči osobám s homosexuální orientací a ještě větší část respondentů (21) se domnívá, že nedochází k jejich diskriminaci. Nicméně je potřeba podotknout, že 75 % respondentů, kteří uvedli, že mají gaye nebo lesbičku v rodinném kruhu, je považují za diskriminované. Jeden ze čtyř respondentů, kteří mají homosexuálně orientovaného jedinice, jako člena rodiny uvedl, že změnil na danou osobu pohled. Na doplnění tento dotazovaný do dotazníku uvedl, že díky své tetě se začal o toto téma více zajímat a rovněž díky této osobní zkušenosti nemá vůči homosexuálům sebemenší předsudky.

Homosexualitu považuje za něco špatného pouze jeden z oslovených učitelů. Pro vysvětlení svého postoje dotazovaný uvedl: „*Není to přirozené. Muž a žena společnou láskou zploďdí dítě, homosexuálové nikoliv. V přírodě jsou určité zákonitosti, které je nutné dodržovat - jako třeba, že muž patří k ženě.*“ Pro upřesnění je třeba dodat, že se jednalo o věřícího muže ve věku 33 let.

Na následujícím grafu jsou vizualizovány odpovědi respondentů na otázku, zda výchova dětí ovlivňuje jejich sexuální orientaci. V tomto zobrazení jsou pro přehlednost uvedeny jak dotazované školy odděleně, tak souhrnný výsledek šetření.

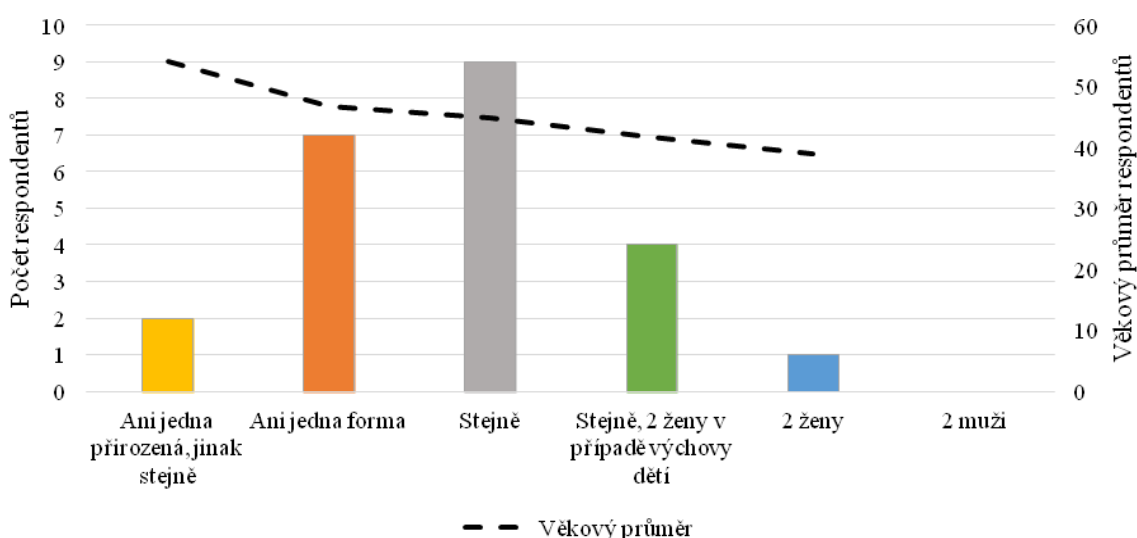
Obr. 6 Ovlivnění sexuální orientace výchovou dětí

Z uvedeného obrázku lze vyčíst, že většina respondentů jak na jednotlivých školách, tak v celkovém přehledu zastává názor, že sexuální orientace dětí není nikterak ovlivněna vý-

chovou. Co se týče věkového průměru odpovídajících, je výsledek znatelně zkreslen větším počtem věřících respondentů působících na škole B s poměrně nízkým věkovým průměrem. Z celkového souhrnu pak vyplývá, že 74 % dotazovaných nepřipisuje výchově dětí v této souvislosti větší význam. S ohledem na věkový průměr jsou pak obě skupiny respondentů poměrně srovnatelné, což má souvislost s již diskutovaným větším počtem věřících s průměrným věkem 33 let.

Další série otázek byla směřována k monitoringu přijatelné formy soužití homosexuálních párů. Jednotlivé otázky byly koncipovány tak, aby postihovaly názor respondentů na soužití gayů a leseb v registrovaném partnerství, dále na to, jaký typ soužití homosexuálních párů je pro respondenty přijatelnější v otázce adopce dětí a v neposlední řadě, jaký typ homosexuality obecně je pro dotazované přijatelný.

Ve všech případech bylo možné vybrat z nabídek variant odpovědí dvě ženy, dva muže, obě varianty jsou vnímány shodně či ani jedna z variant nepřipadá v úvahu. Vzhledem k tomu, že většina respondentů odpovídala shodně ve všech třech zmíněných otázkách, jsou dosažené výsledky uvedeny ve společném grafu včetně věkového průměru respondentů. Zvláštní graf je pak věnován otázce formy homosexuálního soužití, která by byla pro respondenty přijatelná vzhledem k výchově dětí, jelikož se jedná o jedno z klíčových témat této studie.

Obr. 7 Přijatelné formy soužití homosexuálních párů pro registrované partnerství a pro výchovu dětí

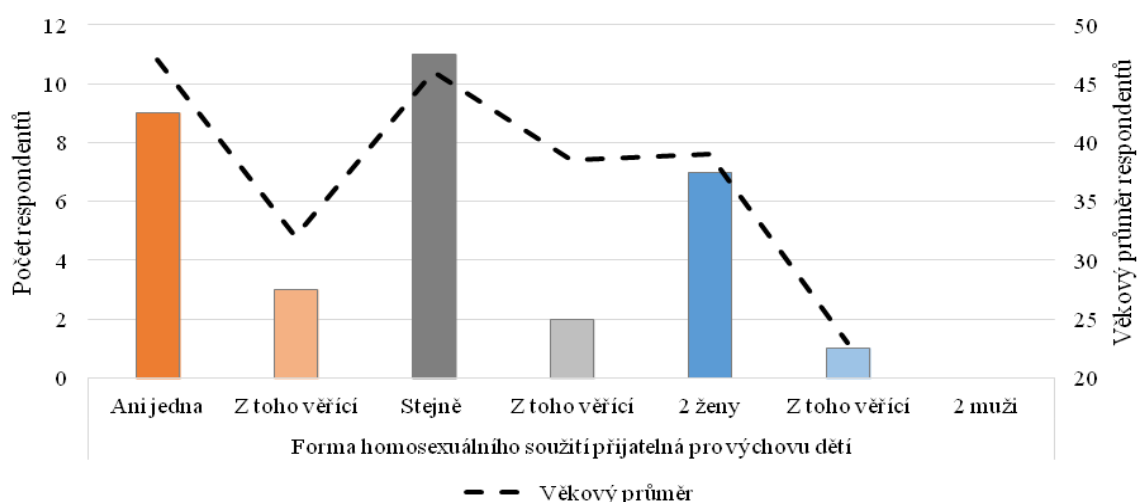
Z uvedených výsledků je patrné, že většina respondentů (67 %) vnímá obě varianty homosexuálního soužití rovnocenně, přičemž věkový průměr koresponduje s celkovým věkovým průměrem 45 let. Čtyři z dotazovaných pak vnímají sice soužití dvou mužů i dvou žen shodně, nicméně v případě výchovy dětí by se raději přiklonili k rodině, ve které figu-

rují dvě ženy. Dva dotazovaní s věkovým průměrem 55 let nevidí ani jednu z forem soužití jako přirozenou, ale v ostatních otázkách mezi muži či ženami nedělají žádné rozdíly. Mírně nad věkovým průměrem (47 let) je pak skupina sedmi respondentů, pro kterou není přijatelná ani jedna z forem homosexuálního soužití. Partnerství dvou žen v této sérii otázek upřednostnil jeden respondent. Z šetření rovněž vyplývá, že výhradní vztah dvou mužů neoznačil v dotazníku ani jeden z 27 respondentů.

Při součtu respondentů, kteří jsou uvedeni v předcházejícím grafu, je patrné, že čtyři respondenti v tomto grafu nejsou zahrnuti. Je to z důvodu, že tyto respondenti odpovídali jinak, než tomu bylo u vybraných skupin, a proto budou diskutováni jednotlivě v následujícím textu. Všichni čtyři respondenti vnímají formu homosexuálního soužití jak dvou žen, tak dvou mužů rovnocenně, ale dále se liší ve zbývajících dvou otázkách týkajících se registrovaného partnerství a výchovy dětí. Jeden z těchto respondentů by upřednostnil registrované partnerství dvou žen, nicméně v případě výchovy dětí by se nepřiklonil ani k jedné z možností. Druhému respondentu nepřipadá ani jedna z forem homosexuálního soužití v otázce registrovaného partnerství přirozená, v otázce výchovy dětí by však upřednostnil vztah dvou žen. Další z respondentů by neupřednostnil ani jednu z forem homosexuálního soužití jak pro registrované partnerství, tak pro výchovu dětí. Naproti tomu by poslední z respondentů v těchto otázkách upřednostnil partnerství dvou žen.

Nutno ještě dodat, že polovině z dotazovaných věřících nepřipadá v oblasti diskutovaných otázek přijatelná ani jedna z forem homosexuálního soužití.

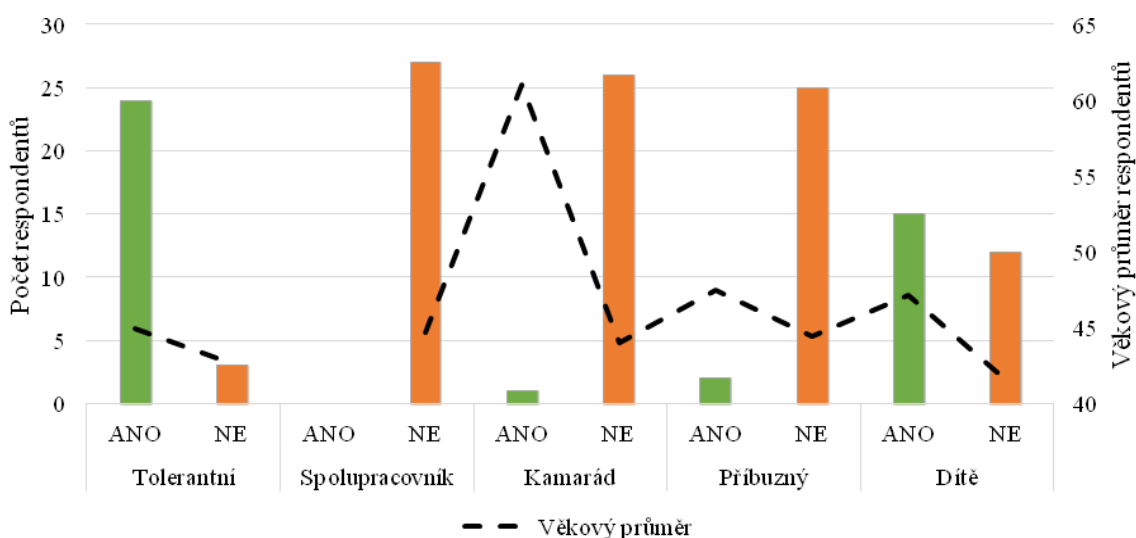
Na následujícím obrázku je znázorněn výsledek vyhodnocení přijatelnosti homosexuálního soužití v otázce výchovy dětí. Zobrazené vyhodnocení rovněž obsahuje údaj o tom, jaká část z dotazovaných spadá do kategorie věřících.

Obr. 8 Forma homosexuálního soužití přijatelná pro výchovu dětí

Prezentované výsledky korespondují se souhrnnými výsledky. Většina dotazovaných nečiní rozdíly mezi soužitím dvou mužů a dvou žen. Devět z dotazovaných, z toho jsou tři věřící, uvedlo, že pro ně nepřipadá v úvahu ani jedna z forem homosexuálního soužití. Věkový průměr této skupiny přesahoval průměrnou hodnotu o dva roky, přičemž musí být opět brán v potaz věkový průměr skupiny věřících respondentů, jak je patrné z uvedeného grafu. Soužití dvou žen z tohoto hlediska upřednostňuje sedm dotazovaných, z toho jeden věřící, s věkovým průměrem 39 let. Pro dva muže se z tohoto pohledu nevyslovil ani jeden z dotazovaných, tato forma soužití byla z hlediska přijatelnosti reprezentována pouze ve skupině shodného přístupu.

Poslední okruh dotazníkových otázek směřoval ke zmapování tolerance vůči lidem s homosexuální orientací. V první řadě měl respondent zhodnotit, zda sám sebe vidí v této souvislosti jako tolerantního či nikoliv. V následujících otázkách pak měl dotazovaný definovat, u jakých skupin lidí (spolupracovník, kamarád, příbuzný, vlastní dítě) by mu homosexualita vadila, a u kterých naopak ne. Grafické znázornění výsledků je uvedeno na následujícím obrázku, vyhodnocení opět obsahuje věkové průměry jednotlivých respondentů.

Obr. 9 Tolerantnost vzhledem k homosexuálnímu jedinci

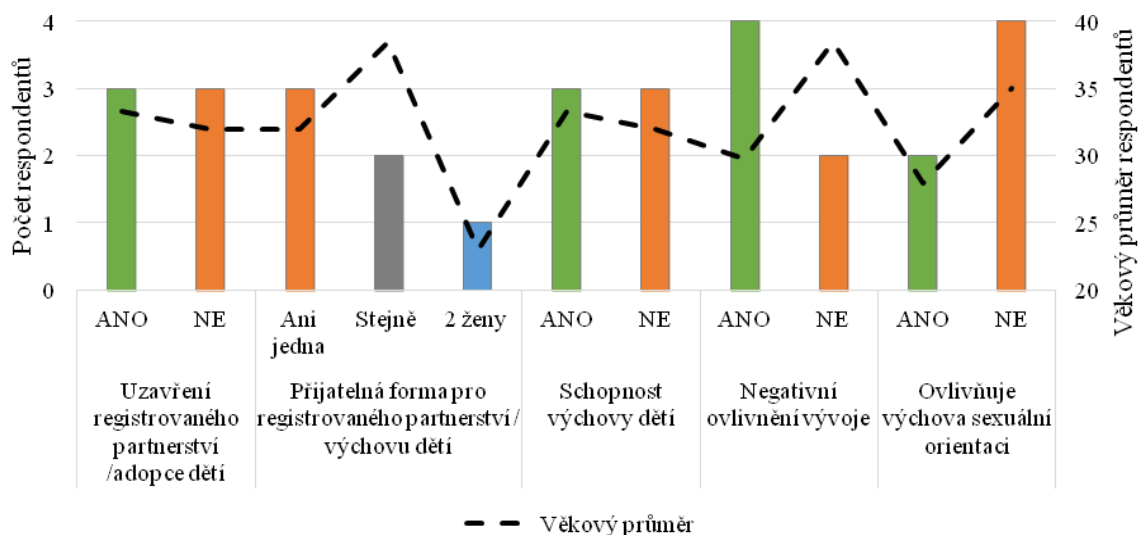
Při zpracování výsledků se ukazuje zajímavý trend. Naprostá většina (89 %) respondentů sebe sama označila jako tolerantního k homosexuálně orientovaným lidem, přičemž by jim nevadilo, že jejich spolupracovník, kamarád či příbuzný bude homosexuální orientace. V otázce vlastního dítěte však respondenti nadpoloviční většinou (15 respondentů) uvedli, že by jim homosexuální orientace vlastního dítěte vadila. Skupina respondentů, které by

tato skutečnost vadila, byla v průměru o pět let starší v porovnání s ostatními respondenty, kterým by homosexuální orientace vlastního dítěte nečinila větších problémů.

Nutno dodat, že by skutečnost homosexuální orientace vlastního dítěte vadila 100 % dotazovaných mužů a dále 50 % dotazovaných věřících. Za zmínku rovněž stojí odpovědi jednoho věřícího respondenta, který se sice v první otázce označil jako netolerantní, nicméně by mu nevadila homosexuální orientace ani u jedné skupiny (kamarád, příbuzný, atd.), včetně vlastního dítěte. Zbylým dvěma respondentům, kteří se označili jako netolerantní vůči homosexuálům, by nevadilo, kdyby jejich spolupracovník či kamarád byl homosexuální orientace, avšak vadilo by jim, kdyby se takový člověk vyskytoval v jejich rodině. Další z dotazovaných (69 let) se sice označila jako tolerantní, nicméně by jí vadil homosexuálně orientovaný kamarád či kamarádka.

Poslední otázka dotazníkového šetření byla zaměřena na znalost organizací, které se danou problematikou zabývají. U této otázky odpovědělo kladně šest dotazovaných, což představuje 22 %. Avšak pouze dva respondenti byli schopni uvést příklad takové organizace. Mezi uvedenými figurovala organizace SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů) a dále hnutí pro-life (hnutí za právo na život), které podporuje tradiční rodinu a jehož stoupenci nesouhlasí se sňatky homosexuálů. Hnutí pro-life do dotazníku uvedl již zmiňovaný 33letý věřící muž.

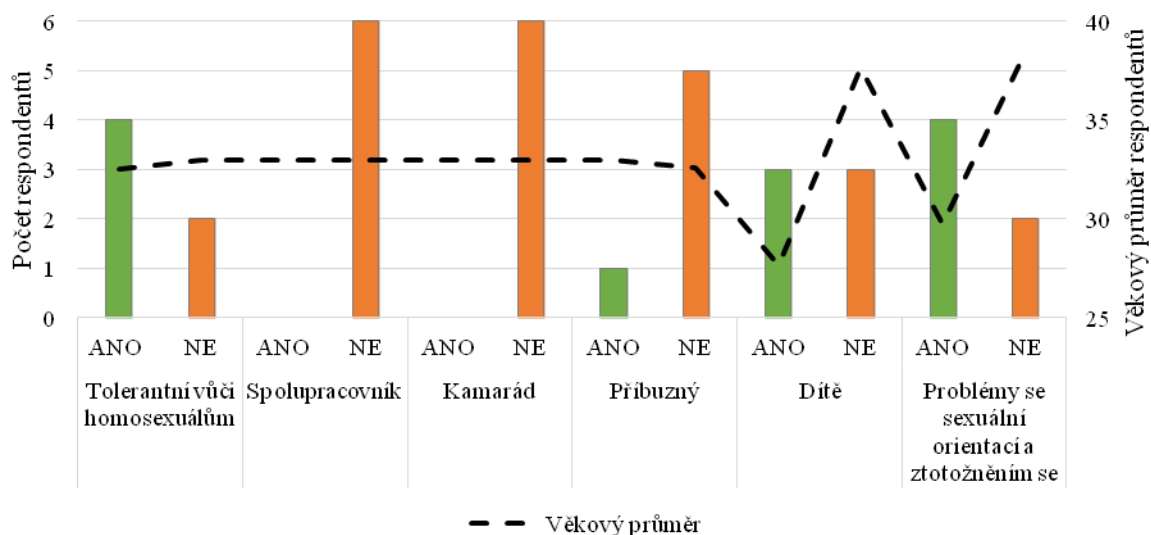
Zvláštní odstavec je dále věnován respondentům, kteří se označili za věřící, neboť se jedná o zajímavou, v rámci tohoto výzkumu celkem početnou skupinu s nízkým věkovým průměrem 33 let. Tato skupina je zastoupena čtyřmi ženami s věkovým průměrem 35 let a dvěma muži v průměrném věku 28 let. Jednotlivé odpovědi na otázky zabývající se možností uzavření registrovaného partnerství, adopce dětí a s tím související přijatelné formy soužití, schopnost výchovy dětí homosexuálními páry či ovlivnění vývoje dítěte včetně potenciálního ovlivnění sexuální orientace dítěte výchovou, jsou znázorněny na následujícím grafu.

Obr. 10 Odpovědi skupiny věřících respondentů

Toto grafické zobrazení dokresluje názorové rozložení těchto respondentů na dvě stejně početné skupiny, přičemž polovina z dotazovaných je pro možnost uzavírat registrované partnerství včetně možnosti adopce dětí s čímž souvisí rovněž kladná odpověď na schopnost výchovy dětí homosexuálními páry. Druhá polovina těchto respondentů je opačného názoru a udává, že ani jedna z forem homosexuálního soužití jí nepřipadá jako přirozená. V otázce negativního ovlivnění vývoje dítěte, které bude vychovávané homosexuálním párem, odpověděl ano i jeden z respondentů, který by souhlasil s adopcí a zároveň by preferoval v této otázce soužití dvou žen. Oba zúčastnění muži si rovněž myslí, že výchova může ovlivnit sexuální orientaci dítěte. I přes tuto skutečnost by jeden z dotazovaných mužů byl pro možnost adopce dětí homosexuálními páry. V tomto případě se jedná o respondenta, který má homosexuálně orientovaného jedince v okruhu rodiny, a který uvádí, že díky této okolnosti změnil na celou problematiku svůj dosavadní názor.

V další části je zpracováno vlastní hodnocení tolerantnosti dotazovaných vůči homosexuálům a rovněž, zda by dotazovaným vadilo, kdyby jejich spolupracovník, kamarád, příbuzný či dítě bylo homosexuálně orientované. V poslední části grafu jsou znázorněny odpovědi na otázku, zda dítě vychovávané v homosexuálním partnerství může mít problémy se svou sexuální orientací a ztotožněním.

Obr. 11 Tolerantnost vůči homosexuálům u skupiny věřících respondentů

Nadpoloviční většina dotazovaných se označila jako tolerantní vůči homosexuálům, dále by nikomu z dotazovaných nevadilo, kdyby jejich spolupracovník či kamarád/kamarádka byli gay nebo lesba. Jednomu z dotazovaných by vadilo, kdyby jeho příbuzný byl homosexuálně orientován, nicméně v případě homosexuálně orientovaného vlastního dítěte korespondovaly výsledky s celkovým trendem všech 27 respondentů. Dvěma respondentům, kteří jsou pro možnost uzavírat registrované partnerství, a pro možnost adopce dětí homosexuálními páry by vadilo, kdyby jejich dítě bylo homosexuálně orientované. Naopak dvěma respondentům, kteří jsou proti těmto možnostem, a jeden se dokonce označil za netolerantního vůči homosexuálům, by homosexuálně orientované vlastní dítě nevadilo. V celkovém přehledu by pak homosexuálně orientované dítě nevadilo polovině dotazovaných věřících. Nadpoloviční většina věřících (4 respondenti) předpokládá, že dítě vychovávané v prostředí homosexuálního partnerství, bude mít problémy se svou sexuální orientací a následným ztotožněním se.

V poslední otevřené otázce, kde mohl respondent uvést další názory či připomínky k dané problematice, využili této možnosti čtyři respondenti, z toho tři spadali do skupiny věřících. Dále jsou uvedeny citace jednotlivých vyjádření.

Žena, 48 let, která není věřící: „Tak jako mezi heterosexuály mohou mezi nimi být lidé slušní i zvrácení.“ Tato žena souhlasila s možností uzavírat registrované partnerství i s možností adopce dětí homosexuálními páry, přičemž obě formy soužití (2 mužů i 2 žen) vidí jako rovnocenné.

Muž, 33 let, věřící: „Člověk nemá právo zvolit si orientaci-je mu dána. Nemusíme ani moc přemýšlet a cítíme, že homosexualismus je v rozporu s přirozeným zákonem. I malé dítě

pochozí, že když skládá puzzle, tak všechny dílky mají své místo a nelze utvářet obraz, jak chceme. Tak i muž patří vedle ženy a společně tvoří společnost. “

Muž, 23 let, věřící: *„Záleží na člověku. Každý jedinec je jiný!“* Tento respondent v dotazníku souhlasil s možností uzavírat registrované partnerství i s možností adoptovat děti homosexuálními páry, avšak upřednostňoval by v tomto ohledu dvě ženy. Zároveň zastává názor, že dítě může mít problémy se ztotožněním a jeho sexuální orientace bude výchovou ovlivněna.

Žena, 27 let, věřící: *„Nemám názor, vnímám je stejně, jako všechny ostatní. Ovšem musím přiznat, že na otázku, zda by mi vadilo mít homosexuálně orientované dítě, jsem nevěděla, jak odpovědět. Dítě bych nezavrhl, ale upřímně říkám, že doufám, že bude heterosexuální orientace.“* Tato respondentka nakonec v dotazníku uvedla, že by jí homosexuálně orientované dítě vadilo.

8.2. Výsledky rozhovorů

Následující názvy kapitol odpovídají kategoriím vzniklým při otevřeném kódování. Vzhledem k tomu, že ne všechny vytvořené kategorie se úplně vztahovaly k výzkumné otázce, uvádíme zde pouze některé. Jejich seznam a seznam kódů najdete také v přílohách (viz Příloha 7).

8.3. Témata sexuální výchovy

Na škole A i škole B jsou v rámci sexuální výchovy probírána v podstatě totožná témata (láska, rodina, manželství, dospívání, antikoncepce, adopce, náhradní rodinná péče, tradiční rodina, alternativní modely rodiny, sexuální orientace, homosexualita, HIV/AIDS, nemoci přenosné pohlavním stykem, sexuální deviace). Učitelé obou škol, se kterými proběhly rozhovory, zařazují do předmětu Výchova ke zdraví také téma homosexualita a téma homoparentalita. S alternativními rodinnými modely (mimo model tradiční rodiny) jsou žáci školy B podle vyučující seznamováni jen okrajově: *„Ano, jsou seznamováni. Není to stěžejní téma, ale zmiňují se alternativy, to ano. Myslím, že je dobře, aby to věděli, že je to vlastně normální věc. V každé rodině nemusí být matka a otec. Máme tu spoustu dětí, které žijí jen s matkou“.*

Přestože si vyučující nepřipouští, jak se zdá, možnost, že by měla ve třídě žáka vyrůstajícího v homoparentální rodině, poukazuje na důležitost informovat děti o jiných alternativách rodinného soužití, než je jen model tradiční rodiny. Atypické formy rodinného uspořádání

komentuje jako „*vlastně normální věc*“, lze tedy usuzovat na její tolerantní přístup k této problematice.

8.3.1. Vyučování o homosexualitě a homoparentalitě

Obě školy shodně vyučují o homosexualitě a homoparentalitě v rámci předmětu Výchova ke zdraví, který patří do vzdělávací oblasti Člověk a zdraví. Vyučující školy B uvádí: „*Mám jednu hodinu týdně v 8. třídě a jednu hodinu v 9. třídě. Celkem tématu homosexualita a homoparentalita věnuji maximálně 2 vyučovací hodiny, je tam těch témat kolem rodiny, manželství, lásky hodně a všechno nejde stihnout, ale snažím se to vždycky nějak provázat. Třeba, když jsme probírali náhradní rodinou péči, bavili jsme se i o diskutované adopci u homosexuálních párů.*“

Vyučující školy A popisuje, jak je to s výukou homosexuality a homoparentality na jejich škole: „*V 7. ročníku je v rámci tematického celku Jak přežít pubertu probíráno téma sexuální orientace - na celý celek je dotace 4 vyučovací hodiny. V 8. ročníku jsou tematické celky Reprodukční zdraví a sexuální dospívání na 6 vyučovacích hodin - témata hetero, homo a bisexualita a tematický celek Jak si lépe porozumět, celkem na 4 hodiny a pak Dospělost=odpovědnost, kde se objevují právě témata sexuální orientace, volba partnera, model rodiny, alternativy, společnost, role a podobně.*“

Mezipředmětové vztahy se na škole B uplatňují mezi Výchovou ke zdraví a Přírodopisem. Na škole B je podle slov vyučující zapojeno více předmětů: „*Mezipředmětové vztahy jsou s přírodopisem v 8. ročníku - biologie člověka, ale dá se využít i jinde – třeba u výchovy k občanství, v mediální výchově, ve slohu.*“

Pokud jde o metody a formy výuky, které učitelé používají, pak je shodně uváděno používání zejména slovních metod - vysvětlování, práce s textem, rozhovor, diskuse. Mezi používanými formami výuky obě učitelky uvádí výukové formy hromadné, skupinové i frontální.

8.3.2. Vyučující

Na škole A vyučuje předmět Výchova ke zdraví učitelka s aprobací Český jazyk – Základy společenských věd, délka její praxe je 10 let, učí „své“ dva předměty. Na škole B předmět Výchova ke zdraví vyučuje pedagožka, která vystudovala Tělesnou výchovu a sport, má čtyřletou praxi a kromě Výchovy ke zdraví učí také Tělesnou výchovu, Výtvarnou výchovu a Dějepis.

Obě vyučující shodně uvádí důležitost témat sexuální výchovy ve výuce. Vyučující školy B: „*Určitě je důležité tahle témata ve škole s dětmi probírat ... i homosexualitu. Oni (žáci) ty informace od rodičů nemají. Spíš z internetu nebo od kamarádů.*“

Stejně také obě učitelky uvádí určité obavy, strach z reakcí dětí, pokud jde o homosexualitu a homoparentalitu. K tomu vyučující školy A: „*Víte, jak to je, vždycky je tu trochu ostych, jak do „toho“. Říkám si, jak na to budou žáci reagovat, ale většinou jsou v pohodě, dost je to zajímavá, je vidět, že ty informace jim chybí. Chtějí diskutovat a hodně se ptají. Vlastně se mi to učí dobře.*“

Obě vyučující, přestože občas pocítují nejistotu ohledně toho, jakým způsobem dětem informace o homosexualitě/homoparentalitě (ale i jiných tématech sexuální výchovy) podat, považují informování dětí za důležité. Otázkou diskuze může být, jaká je kvalita výuky u učitelky na škole B, vzhledem k její aprobaci. Nicméně to nelze nijak hodnotit, v její hodině jsem nebyla. Vyučující školy A má již dlouho praxi, její výuku jsem viděla a její hodnocení je součástí kapitoly 8.3. Výsledky pozorování.

8.3.3. Materiály a pomůcky pro výuku

Pokud jde o materiály a pomůcky, které vyučující používají pro výuku témat sexuální výchovy, tj. i pro výuku témat homosexualita a homoparentalita, pak vyučující školy B uvádí: „*Používám učebnice od Frause – je to Občanská a rodinná výchova. Mám je pro 8. a 9. třídu. Koupila jsem si je sama, děti učebnice nemají, tak z toho čerpám a kopíruju, aby něco měly. Dělam si pracovní listy a prezentace, používám zdroje z webu. Jiné další pomůcky asi nevyužívám.*“

Učitelka školy A udává obdobnou odpověď: „*Učebnici nějakou máme. Zdravý životní styl - Výchova ke zdraví - Pracovní sešit pro 6. – 9. ročník ZŠ, od Fortuny. Jinak používám kombinačně společnou učebnici pro Výchovu ke zdraví a Výchovu k občanství - prolíná se, dělí se o témata, je to učebnice od Frause. Téma homosexuality tam je, homoparentalita ne. Rozsah tématu homosexualita a homoparentalita je nedostatečný. Zařazujeme projekty, tvořím pracovní listy, využívám internetové zdroje, třeba z DUMY.cz.*“

Žáci obou škol se také zúčastňují akcí mimo školu, kde se mohou dozvědět o problematice homosexuality a homoparentality. Vyučující školy A uvádí každoročně pořádanou akci „*Láska ano, děti ještě ne*“. „*Jezdíme každý rok, je to teda víc zaměřené na rodinu, lásku, na pohlavní život, spíš než přímo na homosexualitu. Ale je to přednáška, která se žákům líbí, je to tak humorně podané a můžou se ptát na to, co je zajímavá.*“ Učitelka školy B: „*Zá-*

leží, podle aktuální nabídky - většinou jsou nějaké besedy od Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu.“

Obě vyučující se shodují, že při výuce si nevystačí s učebnicí, jejíž obsah jim (pokud jde o témata homosexualita a homoparentalita) připadá nedostatečný. Žáci školy B ani vlastní učebnice pro tento předmět nemají. Učitelky tak žákům informace zprostředkovávají z jiných zdrojů (internet, pracovní listy, prezentace).

8.3.4. Názory na výuku tématu homosexualita/homoparentalita

Poslední okruh témat, který z rozhovorů vyplynul, se týká názorů na výuku homosexuality a homoparentality z pohledu ředitelů škol, vyučujících, žáků a jejich rodičů. Vyučující považují výuku těchto témat za důležitou, neboť se domnívají, že žáci o nich nemají informace od rodičů. Vedení obou škol se vyjadřuje k informování žáků v této oblasti rovněž kladně, jak ilustruje výpověď ředitele školy B: *„Informování žáků o těchto tématech, v přijatelné míře a úměrně k věku, je určitě potřeba.“*

Žáky (shodně podle slov obou učitelek) tato problematika většinou zajímá, „... některé víc, jiné méně, někteří si z něj dělají legraci (homosexualita),“ říká učitelka školy B. *„Tahle témata (homosexualita, homoparentalita) děti hodně zajímají, dost se ptají, mají hodně otázek a chtějí diskutovat. Platí to tedy spíš v 8. třídě než v 9. – tam je hodně dětí, 33 žáků ve třídě, tam diskutovat ani vykládat moc nelze. Nejvíce se mi tam (v 9. třídě) osvědčily pracovní listy. Ale v osmičce je to jiné, tam je málo dětí, jen 19 - když jsou všichni, a ti mají zájem. Dokážeme se bavit.“*

Zpětnou reakci od rodičů, pokud jde o výuku témat homosexualita a homoparentalita, učitelé ani ředitelé nemají.

8.4. Výsledky pozorování

Vyučovací hodina se zabývala otázkou ne/souhlasu žáků 8. třídy „školy A“ s adopcí dětí homosexuálními páry.

V úvodu hodiny (po přivítání se, kontrole docházky a zápisu do třídní knihy) mě učitelka žákům představila a posadila mě do rohu učebny, kde byly lavice uspořádané do tvaru U, takže byl lépe umožněn volný pohyb žáků po třídě. Jednalo se o kmenovou třídu žáků, kde probíhá většina jejich vyučovacích hodin. Ve třídě bylo celkem 17 žáků a žákyň.

Učitelka uvedla žákům téma hodiny – hledání smyslu rodiny a diskuse nad rovností lidských práv. O homoparentálních rodinách učitelka žákům prozatím nic nenaznačila. „Bu-

deme se bavit o tématu, které je v současnosti často diskutované, a my se pokusíme se nad ním zamyslet.“

Žáci dostali od učitelky do dvojic ofoceně materiály „modelové rodiny“ (viz Příloha 3). Byli vyzváni k tomu, aby si představili, že jsou dětmi z dětského domova. Pak si měli vybrat rodinu, do které by se chtěli dostat. Zvětšené kopie těchto „modelových rodin“ rozvěsila učitelka po třídě a nechala děti, aby si stouply každé ke zvolené rodině. Pak se žáků ptala, proč si vybrali zrovna tu kterou rodinu. *„Co pro vás bylo důležité? Proč jste si vybrali zrovna tuhle dvojici? Proč jste jí dali přednost před zbývajících dvěma rodinami? Bylo něco, co vám na těch dvou rodinách, co jste si nevybrali, vadilo?“*

Následně učitelka k obrázkům „modelových rodin“, které byly rozvěšené po třídě, přiřadila piktogramy postav (viz Příloha 4). Žáci tak zjistili, že rodinu, kterou si vybrala většina z nich, tvoří dva muži (Míša a Ondra). Bez jakýchkoliv komentářů týkající se této rodiny, dala pak učitelka dětem prostor na rozmyšlenou a umožnila jim, pokud chtějí, aby přešly k jiné rodině. Pak se dětí, které se rozhodly přejít k jiné rodině, učitelka ptala, co je přimělo ke změně.

Poté se učitelka dětí ptala obecně na to, jaké důležité vlastnosti má mít dobře fungující rodina, jak by ji žáci charakterizovali. *„Co by v takové rodině mělo být, abyste se tam cítili spokojení? Co je důležité? Jaké vlastnosti by měli rodiče mít? Je pro vás zásadní rozdílné pohlaví rodičů? Nebo je pro vás něco víc podstatné? Chce ještě někdo z vás přejít k jiné skupině?“*

(Celá tato úvodní aktivita trvala 10 minut.)

Další činnost žáků se odvíjela od otázky *„Souhlasíte s možností adopce dětí homosexuálními páry (gay i lesbickými)?“* Podle toho jakou měrou žáci souhlasí nebo nesouhlasí, se měli postavit do jakési pomyslné stupnice, kde ANO bylo úplně u dveří a NE úplně u okna třídy. Když se žáci zformovali do řady, učitelka je rozpočítala na „první, druhý, třetí, čtvrtý“ a vytvořila tak celkem 4 skupiny, které měly dál pracovat společně. Každá skupinka dostala rozstříhaný list papíru s „argumenty“ (viz Příloha 5) pro a proti adopci dětí homosexuálními páry a následovalo zadání úkolu: *„Teď si představte, že jste poradními orgány Poslanecké sněmovny a vašim úkolem je vydat doporučení, zda zákon, který by umožňoval adopci dětí homosexuálními páry schválit, nebo neschválit. Vaším úkolem je se dohodnout na společném závěru.“* Probíhala diskuse ve skupinkách, žáci se vzájemně přesvědčovali a polemizovali o předložených argumentech.

Když se všechny skupiny dohodly na nějakém závěru, nechala učitelka hlasovat o doporučení/nedoporučení zákona ke schválení. A ptala se žáků, jaké argumenty byly pro jejich rozhodnutí nejsilnější.

(Tato aktivita trvala asi 20 minut.)

Cílem nadcházející aktivity bylo seznámit žáky s tím, jak vypadá aktuální situace v otázce adopce dětí homosexuálními páry v České republice. Každý žák dostal text (viz Příloha 6) s chybějícími údaji, který měl doplnit. Následně se učitelka žáků ptala, jestli se dozvěděli nějaké nové informace, případně zda se chtějí ještě na něco k tomuto tématu zeptat.

(Této aktivitě věnovala učitelka asi 7 minut.)

V závěru hodiny učitelka využila k uzavření tématu techniku volného psaní. Všichni žáci si měli připravit papír a tužku. Pak učitelka vysvětlila pravidla: *„Až řeknu „TED“ začnete každý psát bez nějakého velkého přemýšlení a rozmyšlení to, co vás napadne. Není potřeba psát celé věty, můžete psát třeba jen body nebo útržky. Nemusíte přemýšlet nad pravopisem. Jde o to zachytit, co vás napadá. Nikdo nebude mluvit, bude úplně ticho.“*

Pak sdělila žákům téma: *„Tvoje nejlepší kamarádka nebo kamarád ti právě řekli, že jsou lesba nebo gay. Co se ti honí hlavou? Takové zjištění pro ni nebo pro něj určitě není snadné. Jak bys zareagoval – zareagovala, abys kamarádce nebo kamarádovi neublížil – neublížila?“*

Žáci měli na psaní 2 minuty, potom učitelka ohlásila konec. Vyzvala žáky, jestli někdo nechce svůj text přečíst. Nikdo nechtěl. Ptala se, jak se nejlépe zachovat, abychom kamarádovi/kamarádce v takové situaci neublížili.

Na závěr učitelka poděkovala dětem za jejich aktivitu v hodině.

Cílem výuky bylo seznámit žáky s problematikou osvojení dětí homosexuálními páry. Žáci přemýšleli o důležitých vlastnostech rodiny, resp. rodičů, ujasnili si, které z nich jsou pro ně podstatné. Byli konfrontováni s otázkou, zda by pro ně byla homosexuální orientace případných adoptivních rodičů rozhodujícím faktorem pro jejich odmítnutí. Dále žáci diskutovali ve skupinách o problematice osvojení dětí stejnopohlavními páry, formulovali vlastní názory, které se snažili obhájit, zároveň naslouchali názorům spolužáků, které mohly být jiné než jejich. Žáci byli rovněž seznámeni s fakty týkajícími se dané problematiky v České republice a některých jiných státech. Na základě těchto činností žáci rozvíjeli ně-

kolik klíčových kompetencí – zejména kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální a kompetence komunikativní

Většina dětí si na začátku vybrala pár, který tvořili Míša a Ondra. Asi pět dětí se rozhodlo pro pár Jitka a Pavel. Báru a Honzu si nevybral nikdo (žákům vadilo, že oba rodiče by byli hodně vytížení pracovně, nelíbilo se jim ani pití piva, malý byt). Stěžejními argumenty pro výběr Míši a Ondry bylo dobré zaměstnání, bydlení, dovolené. Když se žáci dozvěděli, že pár Míša a Ondra jsou dva muži, šest dětí přešlo k páru Jitka a Pavel. U Míši a Ondry zůstalo nakonec 6 žáků.

Poté, co se učitelka ptala, co by nemělo chybět v rodině, aby tam byly děti spokojené, žáci nejčastěji odpovídali: bezpečí, láska, hodní rodiče, peníze a dobré zázemí. Při této činnosti se jedna žákyně vrátila zpět k páru Míša a Ondra.

Když děti pracovaly ve skupinách coby poradní orgán Poslanecké sněmovny, většinou se přikláněly k doporučení podporující schválení zákona umožňujícího adopci dětí homosexuálními páry. Kladně se vyjádřily tři skupiny ze čtyř.

Učitelka měla hodinu velmi dobře připravenou, rozmyšlenou, časově naplánovanou. Ocenila jsem různorodé činnosti, jejich střídání i materiály, které měla učitelka připravené a se kterými žáci pracovali. Hodina probíhala plynule, všichni žáci byli aktivní a zdálo se, že je výuka baví. Komunikovali spolu v klidu, vzájemně si naslouchali a neohrazovali se nijak nevhodně proti názorům svých spolužáků, přestože s nimi vždy nesouhlasili. Příjemně mě překvapilo zařazení tohoto kontroverzního tématu do výuky, jeho podání a otevřený postoj učitelky. Vyjadřovala se velmi korektně, pokud jde o související terminologii, byla orientovaná v problematice homoparentálního rodičovství, dokázala poskytnout odpovědi na otázky žáků, její projev byl spisovný.

9. SHRnutí VÝSLEDKŮ A DISKUSE

Zjištěné výsledky práce dávají odpovědi na stanovené výzkumné otázky: 1) Jaký je postoj učitelů k homosexualitě a homoparentalitě?, 2) Zda a jak je o homosexualitě/ homoparentalitě vyučováno?, 3) Jak se promítají postoje učitelů do výuky?

Nejprve k první otázce. Během vyhodnocování dotazníkového šetření, kterého se účastnilo celkem 27 vyučujících dvou základních škol, bylo zjištěno, že většina z nich souhlasí s možností uzavírat registrované partnerství. Těsná většina respondentů se vyslovila taktéž pro možnost adopce dětí homosexuálními páry, i když zhruba stejný počet dotázaných učitelů zastává názor, že výchova rodiči stejného pohlaví může mít negativní vliv na vývoj dítěte. Nicméně tři čtvrtiny učitelů si myslí, že homosexuální páry jsou schopny vychovávat děti. Naprostá většina respondentů se označila za tolerantní k homosexuálně orientovaným lidem a jako tolerantní k homosexuálům vidí respondenti také společnost - homosexuálové jim nepřipadají společností diskriminovaní. Téměř všichni dotázaní učitelé odpověděli, že by jim nevadilo, kdyby jejich spolupracovník, kamarád/ka či příbuzný byli homosexuálně orientovaní. 25 respondentů uvedlo, že se již někdy s gayem nebo lesbou setkali a 8 se s nějakými homosexuály nebo homosexuálními páry přátelí. 15 dotázaným učitelům by vadilo, kdyby jejich dítě bylo homosexuálně orientované. V otázce registrovaného partnerství i výchovy dětí homosexuálními páry se většina dotázaných vyjádřila, že soužití gay mužů i lesbických žen vnímá stejně.

Pokud jde o druhou výzkumnou otázku, pak můžeme shrnout, že na obou školách je o homosexualitě i homoparentalitě vyučováno. Obě témata jsou obsahem sexuální výchovy a jsou probírána na obou školách v rámci předmětu Výchova ke zdraví (vzdělávací oblast Člověk a zdraví), přičemž se jedná o jednu vyučovací hodinu tohoto předmětu týdně, a to v 7. až 9. ročníku. Přesto, že učitelé mají k dispozici učebnice občanské a rodinné výchovy či výchovy ke zdraví, nepovažují informace týkající se homosexuality a homoparentality v nich obsažené za dostačující. Jako doplňující materiály tak jsou v rámci výuky využívány učitelkami vytvářené pracovní listy, prezentace a další materiály dostupné z internetu. Učitelé používají různé metody a formy výuky, shodně je uváděno používání zejména slovních metod - vysvětlování, práce s textem, rozhovor, diskuse. Mezi používanými formami výuky obě učitelky uvádí výukové formy hromadné, skupinové i frontální. Žáci se rovněž zúčastňují akcí pořádaných mimo školu, kde je možné informace o homosexualitě/ homoparentalitě získat.

Jde-li o to, jak se postoj učitelů k homosexualitě a homoparentalitě odráží ve výuce, pak lze uvést, že vyučující obou škol, stejně tak jako ředitelé obou škol považují za důležité, aby žáci byli o tématech homosexuality i homoparentality informováni. Učitelky se shodují na tom, že žáci nemají informace o těchto tématech od rodičů, spíše od kamarádů nebo z jiných zdrojů. Učitelé se nespokojují s informacemi obsaženými v učebnicích, ale doplňují je dětem z jiných zdrojů, vytváří materiály pro výuku. Učitelka školy A, jejíž výuku jsem viděla, měla k problematice homosexuality a homoparentality otevřený postoj, stejně jako dobrý přehled o souvisejících otázkách, včetně legislativy.

Tolerantní postoj učitelů vybraných základních škol k homosexualitě a registrovanému partnerství koresponduje s postojem celospolečenským, jak uvádí zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR (2011). Srovnatelné jsou též výsledky, pokud jde o případnou adopci dětí stejnopohlavními páry. S tou by v případě vybraných učitelů i všech dotázaných ve výzkumu veřejného mínění z roku 2011 souhlasilo něco přes 50 % respondentů.

Těsná většina dotázaných učitelů si myslí, že výchova rodiči stejného pohlaví může mít negativní vliv na vývoj dítěte, což však bylo již několika výzkumy vyvráceno (viz kapitola 4). Více než polovina učitelů rovněž uvedla, že by jim vadilo, kdyby jejich dítě bylo homosexuálně orientované. U mužů – učitelů to bylo dokonce 100 %. Tento výsledek koresponduje s všeobecně tolerantnějším přístupem žen, než mužů, k otázkám homosexuality a homoparentality. V této souvislosti by bylo zajímavé se dozvědět, zda by rodičům vadil spíš homosexuálně orientovaný syn nebo dcera, a z jakého důvodu. Neboť se ukazuje, že lesbické ženy jsou v otázce stejnopohlavního rodičovství lépe přijímány, než gay muži.

Jsem si vědoma limitů tohoto výzkumu, neboť byl proveden jen na malém výzkumném vzorku. Jeho výsledky tedy nelze zobecňovat na všechny vyučující všech základních škol ve všech městech České republiky. Do budoucna by bylo přínosné tento výzkum rozšířit, aby bylo dosaženo objektivnějších výsledků týkajících se výuky homosexuality a homoparentality na českých školách, stejně tak jako postojů učitelů k otázce homosexuality a výchovy dětí stejnopohlavními páry.

Možné by také bylo zabývat se v dalších výzkumech tím, jak je probíráno téma homosexuality a homoparentality na prvním stupni základních škol nebo tím, zdali jsou s touto problematikou seznamovány také děti v mateřských školách, jaké existují materiály prezentující tuto problematiku dětem předškolního a mladšího školního věku.

ZÁVĚR

V práci byla nastíněna problematika výchovy dětí homosexuálními páry. Byly vymezeny základní pojmy spojené s tímto tématem a zachyceny soudobé poznatky týkající se homoparentality. Dále byly zpracovány dostupné informace týkající se právních aspektů homoparentality a možných cest ke gay a lesbickému rodičovství. Stejně tak byly představeny některé z provedených výzkumů homoparentality, zejména z oblasti psychologie a sociologie. V neposlední řadě bylo pojednáno o homosexualitě a výchově dětí ve školách v kontextu sexuální výchovy.

V praktické části byl prezentován empirický výzkum, který byl zaměřen na učitele základních škol. Metodami dotazníkového šetření, polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování byla získána data, jejichž analýza a vyhodnocení přinesly odpověď na stanovené výzkumné otázky. Získané výsledky prezentují postoje učitelů vybraných základních škol v okrese Teplice k otázce homosexuality a homoparentality a jejich odraz ve výuce.

Téma výchovy dětí stejnopohlavními páry zůstává nadále problematickou a kontroverzní oblastí, se kterou se Česká republika stále potýká. V současnosti se diskutuje o možnosti gayů a lesbických žen žijících v registrovaném partnerství osvojit dítě svého partnera či partnerky. Navzdory nejednotnosti názorů na danou problematiku, gayové a lesby touží po rodičovství a homoparentální rodiny u nás existují. Výzkumy dosud nepotvrdily negativní dopad výchovy stejnopohlavních rodičů na vývoj dítěte, přesto ve společnosti přetrvává nedůvěra ke kompetentnosti homosexuálů k rodičovství. Otázkou zůstává, nakolik o tom zda člověk bude dobrým rodičem, rozhoduje jeho sexuální orientace. Možná, že na dítě nemá ani tak negativní vliv výchova v homoparentální rodině, jako spíš netolerantní postoj společnosti k takovému rodinnému uspořádání

POUŽITÉ ZDROJE

ANDERSEN, R., FETNER, T. (2008): *Cohort Differences in Tolerance of Homosexuality. Attitudinal Change in Canada and the United States, 1981–2000*. Public Opinion Quarterly. 72 (2): 311-330.

BARŠOVÁ, A. (2002): *Partnerství gayů a lesbiček: Kdy dozraje čas pro změnu?* Sociální studia, 7: 173-185

BREWAEYS, A., PONJAERT, I., VAN HALL, E. V., GOLOMBOK, S. (1997): *Donor insemination: child development and family functioning in lesbian mother families*. Human Reproduction, 12: 1349-1359.

CAMERON, P., CAMERON, K., 1996. „Homosexual Parents“. *Adolescence* 31: 757-776.

DOLGIN, J. L.: *Defining the Family: Law, Technology, and Reproduction in an Uneasy Age*. New York: New York University Press, 1997.

FANEL, J.: *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-010-4.

GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7.

GOLOMBOK, S., SPENCER, A., RUTTER, M.: *Children in lesbian and single-parent households: psychosexual and psychiatric appraisal*. Journal of child psychology and psychiatry, 24/1983.

GREEN, R. (1978): Sexual identity of 37 Children raised by homosexual or transsexual parents. *American Journal of Psychiatry*, 135: 692-697.

GREEN, R., MANDEL, J. B., HOTVEDT, M. E. (1986): *Lesbian Mothers and Their Children: A Comparison with Solo Parent Heterosexual Mothers and Their Children*. Archives of Sexual Behavior, 15 (2).

HASLAM, N., LEVY S. R. (2006): *Essentialist Beliefs About Homosexuality: Structure and Implications for Prejudice*. Personality and Social Psychology Bulletin. 32 (4): 471-485.

CHALOUPKOVÁ, J.; ŠALAMOUNOVÁ, P.: *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. ISBN 80-7330-062-1.

JANIŠ, K., LOUDOVÁ, I., ŠRÁMKOVÁ, J.: Komunikace škola rodina na poli sexuální výchovy. In: *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu*, 2007. [online]. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z WWW <<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocclanku=2007110102>>

JANIŠ, K., MARKOVÁ, D.: *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-621-1.

JANOŠOVÁ, P.: *Divčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.

JANOŠOVÁ, P.: *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5.

KIRKPATRICK, M., SMITH, C., ROY, R. (1981): *Lesbian mothers and their children: A comparative survey*. American Journal of Orthopsychiatry, 51: 545-551.

MARCUS, S.: *Between women. Friendship, desire, and marriage in Victorian England*. Oxfordshire: Princeton University Press, 2007.

MARTÍNKOVÁ, K.: *Sociálně vědní výzkumy homoparentality*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2010.

MATOCHOVÁ, J.: *Reflexe posunu výzkumných otázek ve výzkumech homoparentality – přehledová studie*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2010.

MOŽNÝ, I.: *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.

MŠMT: *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2010. [online]. [cit. 2015-04-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-msmt-k-realizaci-sexualni-vychovy-v-zakladnich>>

NEDBÁLKOVÁ, K. (2005): *Lesbické rodiny: mezi stereotypem a autenticitou*. Biograf, 38: 31-44.

NEDBÁLKOVÁ, K.: *Matky kuráže. Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-041-4.

NEDBÁLKOVÁ, K.; POLÁŠKOVÁ, E.: *Gay a lesbické rodiny*. In D. Heller, J. Procházková, I. Sobotková (Eds.), *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů: polarita a vzájemné obohacování: sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004* (120-131). Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2004.

OAKLEY, A.: *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071784036.

PETŘÍK, J.: *Kontroverzní témata ve výuce. Metodický portál: Články* [online]. 25.11.2014, [cit. 2015-05-03]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/19289/KONTROVERZNI-TEMATA-VE-VYUCE.html>>. ISSN 1802-4785.

POLÁŠKOVÁ, E.: *Plánovaná lesbická rodina. Klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5013-6.

PROCHÁZKA, I.: *Společenská diskriminace a zkušenosti s některými jejími formami u gay mužů*. Disertační práce. Praha: 1. LF UK, 2001.

- PŘÍHODOVÁ, L.: *Socializace a vývoj dětí vychovávaných v homosexuálních párech*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2013.
- PUTNA, M. C.: *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2000-0.
- RENZETTI, C. M., CURRAN, D. J.: *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 8024605252.
- SEIDL, J. a kol.: *Od žaláře k oltáři. Emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-585-6.
- SINGLY, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1.
- SKUTIL, M. a kol.: *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.
- SOKOLOVÁ, V. (2009): *Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství*. Sociologický časopis. 45 (1): 115-145.
- STACEY, J., BIBLARZ, T. (2001): *(How) does the sexual orientation of parents matter?*. American Sociological Review, 66: 159-183.
- ŠESTÁK, M.: *Zákaz adopce registrovanými partnery se zatím měnit nebude*. Dostupné online na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/52575-zakaz-adopce-registrovanymi-partnery-se-zatim-menit-nebude/> (náhled 25.4.2015).
- ŠILEROVÁ, L.: *Sexuální výchova: Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 80-247-0291-6.
- ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. a kol.: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- TASKER, F., GOLOMBOK, S. (1997): *Growing up in a Lesbian Family*. New York: The Guilford Press, 1997.
- TASKER, F., PATTERSON, C. J.: *Research on gay and lesbian parenting: Retrospect and prospect*. In F. Tasker, & J. J. Bigner (Eds.), *Gay and Lesbian Parenting: New Directions* (9-34). Binghamton, USA: The Haworth Press, 2007.
- TUČEK, M.: *Česká rodina v transformaci – Stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1998.
- WEISS, P., ZVĚŘINA J.: *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-558-X.
- WINTR, J.: *Homosexualita jako téma v české právní vědě 1989-2009*. In: *"Miluji tvory svého pohlaví"* : homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí. / Pavel Himl, Jan Seidl, Franz Schindler (edd.) Praha: Argo, 2013 s. 453-477. ISBN 978-80-257-0876-7.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Dotazník

1) Uveďte obec, ve které se nachází ZŠ, na které učíte:

2) Jste: ŽENA-MUŽ

3) Věk: _____

4) Jaké jste orientace:

a) Homosexuál

b) Heterosexuál

c) Bisexuál

5) Jste věřící?

ANO

NE

6) Souhlasíte s možností uzavírat registrované partnerství?

ANO

NE

7) Proč?

.....

8) Jaká forma registrovaného partnerství vám připadá přirozenější?

a) 2 muži

b) 2 ženy

c) stejně – 2 muži jako 2 ženy

d) ani jedna forma mi nepřipadá přirozená

9) Souhlasili byste s možností adopce dětí homosexuálními páry? ANO

NE

10) Jaká forma homosexuálního soužití v případě výchovy dětí je pro Vás přijatelnější?

a) 2 ženy

b) 2 muži

c) stejně – 2 ženy jako 2 muži

d) ani jedna z možností pro mě není přijatelná

11) Myslíte si, že jsou homosexuální páry schopny vychovávat děti? ANO

NE

12) Myslíte si, že výchova dětí gay/lesbickými páry může negativně ovlivnit jejich vývoj?

ANO

NE

13) Pokud ano, jak?

.....

14) Setkal/a jste se někdy s gayem nebo lesbičkou?

ANO

NE

15) Pokud ano, ovlivnilo to váš názor na možnost adopce dětí stejnopohlavními páry?

.....

.....

.....

16) Prátelíte se s nějakými homosexuály nebo homosexuálními páry? ANO

NE

17) Myslíte si, že je současná společnost k homosexuálně orientovaným lidem dostatečně tolerantní?

ANO

NE

18) Připadají Vám homosexuálové diskriminování?

ANO

NE

19) Gay/lesbička je členem Vaší rodiny nebo okruhu přátel?

ANO

NE

20) Pokud ano, změnil/a jste na danou osobu pohled?

.....

21) Pokud ano, co se konkrétně změnilo?

.....

22) Myslíte se, že je homosexualita přirozená? ANO NE

23) Vnímáte homosexualitu jako něco špatného? ANO NE

24) Pokud ano, proč?

.....

25) Jaký typ homosexuality je pro Vás přijatelný?

a) 2 muži

b) 2 ženy

c) ženskou i mužskou homosexualitu vnímám stejně

d) nepřijímám ani jeden z druhů homosexuality

26) Ovlivňuje podle Vás výchova dětí jejich sexuální orientaci? ANO NE

27) Považujete se za tolerantní vůči lidem homosexuálního zaměření? ANO NE

28) Vadilo by Vám, kdyby Váš spolupracovník byl homosexuálně orientován? ANO NE

29) Vadilo by Vám, kdyby Váš kamarád/ kamarádka byl(a) homosexuálně orientován(a)?
ANO- NE

30) Vadilo by Vám, kdyby Váš příbuzný byl homosexuálně orientován? ANO NE

31) Vadilo by Vám, kdyby Vaše dítě bylo homosexuálně orientované? ANO NE

32) Myslíte si, že dítě vychovávané v homosexuálním svazku může mít problémy se svou
orientací a se ztotožněním? ANO NE

33) Znáte organizace věnující se homosexuální problematice? ANO NE

34) Jaké?

.....

35) Jaké jsou další Vaše názory na gaye a lesby?

.....

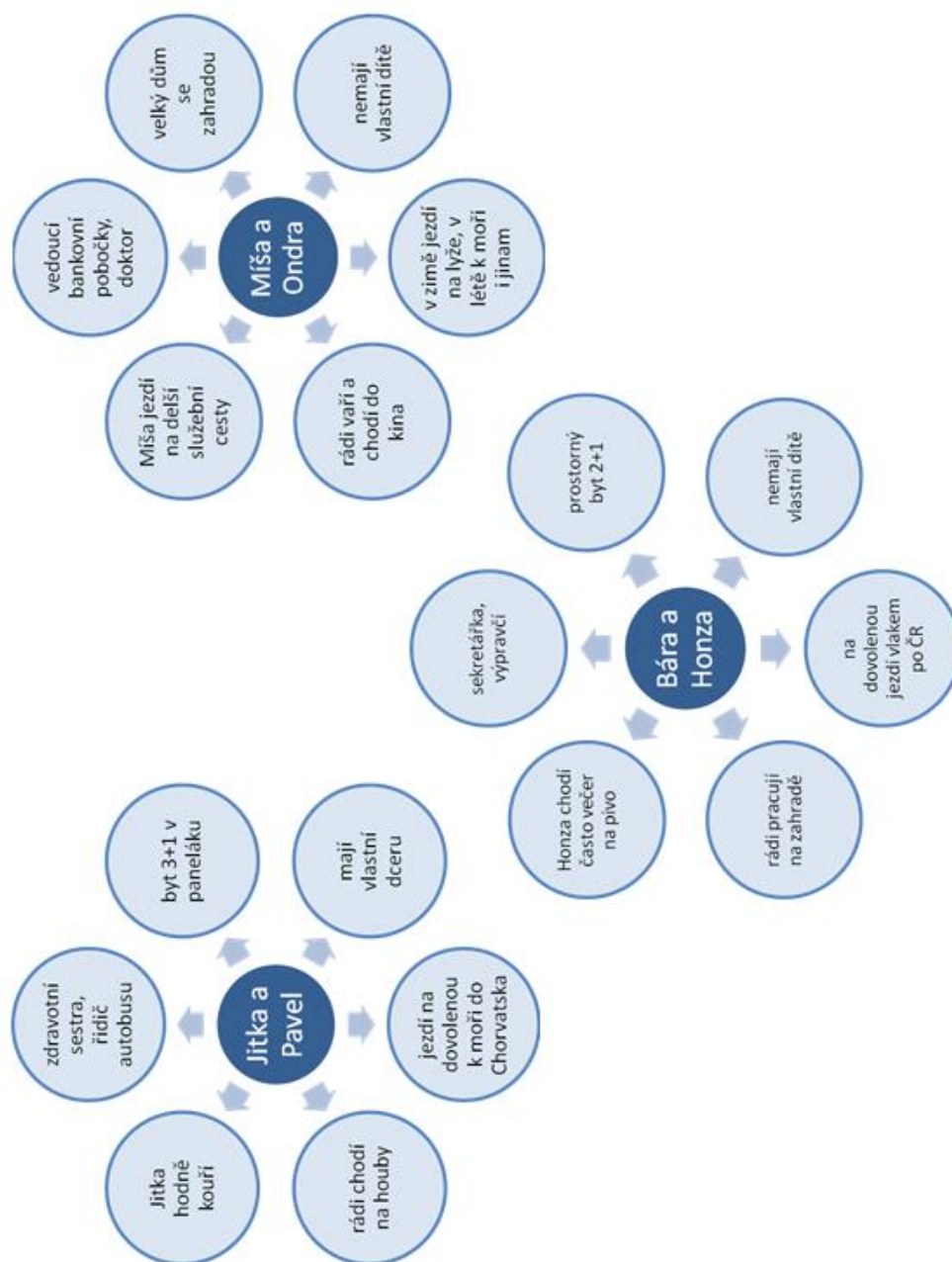
.....

.....

Příloha 2: Otázky pro rozhovor

1. Je na vaší škole vyučováno o homosexualitě?
2. Je na vaší škole vyučováno o homoparentalitě?
3. Jsou děti ve výuce seznamovány s alternativními rodinnými modely – tj. mimo model tradiční rodiny (matka, otec, dítě/děti)?
4. V rámci jakého předmětu? (vzdělávací oblast)
5. V jakém ročníku?
6. Kolik času (vyučovacích jednotek) je tomuto tématu věnováno?
7. Jaké jsou k tomu využívány metody a formy výuky?
8. Jaké učitel používá výukové materiály?
9. Jaké další pomůcky učitel používá?
10. Jaká je zpětná vazba dětí k tomuto tématu?
11. Jaké jsou reakce rodičů?
12. Mezipředmětové vztahy/projektové vyučování napříč předměty?
13. Účastní se žáci nějakých akcí mimo vyučování, které by je seznámily s tímto tématem? Jakých?
14. Co si myslí škola (např. ředitel, školní psycholog, metodik prevence) o výchově a informování žáků v této oblasti?
15. Jaká je aprobace a délka praxe vyučujícího předmětu, ve kterém je téma homosexuality/homoparentality vyučováno?
16. Jaký je postoj vyučujícího, který toto téma vyučuje, k výchově a informování žáků v této oblasti?
17. Jak se mu/jí toto téma vyučuje? Setkal/a se s nějakými problémy v souvislosti s vyučováním o homosexualitě/homoparentalitě? S jakými?

Příloha 3: Modelové rodiny

Příloha 4: Modelové rodiny (velké) + piktogramy (jak patří k sobě)

Jitka a Pavel

Míša a Ondra

Bára a Honza

Příloha 5: Argumenty

Homosexualita rodičů neovlivňuje sexualitu dítěte.

Sexuolog Jaroslav Zvěřina se odvolává na americkou studii, jejíž zjištění vyústila v závěr, že mezi dětmi, které vyrůstaly u stejnopohlavních dvojic, bylo nakonec méně lidí s homosexuální orientací, než je v obecné populaci.

Zakazovat právo na adopci dítěte je absurdní.

Odborníci poukazují na fakt, že při úmrtí homosexuálního rodiče nemá jeho partner na dítě (ani dítě na partnera) jakýkoliv právní nárok, což může vést k odebrání dítěte do ústavní péče. Dítě tak vyrůstá mimo rodinné prostředí, ve kterém se mu i přes stejnou sexuální orientaci rodičů dostávalo emocionálního pouta, rodičovské péče a blízkému vztahu, což v ústavní péči pravděpodobně nebude možné, alespoň ne v míře srovnatelné se situací v rodině.

Proti adopci za cenu kompletní rodiny?

Pokud má jít o dobro dítěte, je vhodnější mít fungující homosexuální rodinu než např. nechat dítě v konfliktní neúplné rodině či dát ho do ústavní péče. Rodiče stejného pohlaví jsou schopní podle podporovatelů poskytnout dítěti plnohodnotnou rodičovskou lásku a citové zázemí, které je důležitější než bezprostřední vzor matky a otce v heterosexuální rodině. S tímto souvisí také argument, že při dnešní míře rozvodovosti a počtu neúplných nukleárních rodin, single matek s dětmi je problematika homosexuálních rodičů nepodstatná.

Právní nárok by měly mít i homosexuální páry už dnes.

Homosexuál mimo registrované partnerství teoreticky může dítě adoptovat. Registrovaní se tak stávají proti neregistrovaným znevýhodněnými. Navíc podle práva EU platí zákaz diskriminace z důvodů státní příslušnosti, pohlaví, rasového nebo etnického původu, víry nebo světového názoru, invalidity, věku nebo sexuální orientace, což v případě ČR staví situaci neuzákoněné adopce homosexuálními páry do kontroverzního světla.

Dítě potřebuje bezprostředně poznat opačné pohlaví.

Z psychologického hlediska je podle odpůrců adopce důležité pro vývoj dítěte žít v rodině s rodiči obou pohlaví. Dítě se tak identifikuje s rodičem svého pohlaví, čímž přejímá jeho hodnoty a do budoucna se učí poznávat společnost opačného pohlaví, rozvíjí komunikaci s ním a tím si spoluvytváří vlastní identitu.

Nemožnost posouzení adoptivních rodičů.

Podle psychologa Jeronýma Klimeše dnes v našich podmínkách trpíme nedostatkem možnosti psychologického posouzení heterosexuálních adoptivních rodičů, což vede k nízké možnosti posouzení jejich kvality. Vzhledem k jisté míře uzavřenosti homosexuální komunity úměrně tomu roste i zhoršená možnost posouzení homosexuálních párů, které chtějí dítě adoptovat, a to právě z důvodu obtížného posouzení páru.

Homosexualita rodičů není u nás normální.

Prevažující křesťanská tradice Evropy zakládá vznik rodiny na spojení muže a ženy a reprodukci lidstva založenou právě na tomto vztahu, čemuž dnešní trend i biologické zákonitosti podle těchto argumentů odporují. Tím, že dítě nepozná tradiční pojetí rodiny kvůli

výchově homosexuálním párem, se začne tato tradice vytrácet a s tím i spojená přirozená reprodukce lidí.

Jde o dobro dítěte, které ovšem nerozhoduje.

Pokud by homosexuální pár chtěl adoptovat dítě, které nemá možnost z důvodu nízkého věku o těchto věcech racionálně přemýšlet, mohl by jednat pro své dobro spíše než pro dobro dítěte. Samotné dítě, které je středem zájmu, nemůže plně zvážit výhody a nevýhody života v homosexuální rodině, a proto není vhodné, aby bylo vystavováno tomuto riziku.

Příloha 6: Informace

V České republice je v Parlamentu ČR předložena o registrovaném partnerství umožňující osvojení dětí v homosexuálních párech. Jedná se pouze o jednoho z partnerů, ke kterým v současnosti druhý v páru nemá žádný právní nárok např. v případě hospitalizace, ve škole, v horším případě při úmrtí vlastního rodiče.

..... je umožněna např. v Belgii, Dánsku, Německu, Islandu, Nizozemí, Norsku, Španělsku, Švédsku, Velké Británii a Slovinsku. Adopce dítěte z ústavu je umožněna např. v Belgii, Chorvatsku, Nizozemí, Španělsku, Velké Británii, Dánsku nebo Švédsku.

Podle průzkumu CVVM z roku 2011 souhlasí s právem na adopci dítěte partnera/partnerky v homosexuálním páru, 45 % souhlasí i s adoptí dětí z ústavů. 73 % oslovených souhlasí s právem homosexuálů na registrované partnerství, 45 % by umožnilo uzavírat sňatek. Podle odhadů Českého statistického ústavu žije v současné době v homosexuálních rodinách alespoň

adopce dítěte partnera, 900 dětí, novela zákona, vlastní děti, 58 % respondentů

V České republice je v Parlamentu ČR předložena o registrovaném partnerství umožňující osvojení dětí v homosexuálních párech. Jedná se pouze o jednoho z partnerů, ke kterým v současnosti druhý v páru nemá žádný právní nárok např. v případě hospitalizace, ve škole, v horším případě při úmrtí vlastního rodiče.

..... je umožněna např. v Belgii, Dánsku, Německu, Islandu, Nizozemí, Norsku, Španělsku, Švédsku, Velké Británii a Slovinsku. Adopce dítěte z ústavu je umožněna např. v Belgii, Chorvatsku, Nizozemí, Španělsku, Velké Británii, Dánsku nebo Švédsku.

Podle průzkumu CVVM z roku 2011 souhlasí s právem na adopci dítěte partnera/partnerky v homosexuálním páru, 45 % souhlasí i s adoptí dětí z ústavů. 73 % oslovených souhlasí s právem homosexuálů na registrované partnerství, 45 % by umožnilo uzavírat sňatek. Podle odhadů Českého statistického ústavu žije v současné době v homosexuálních rodinách alespoň

adopce dítěte partnera, 900 dětí, novela zákona, vlastní děti, 58 % respondentů

Příloha 7: Kategorizovaný systém některých kódů

Nadpisy představují názvy kategorií, jednotlivé pojmy jsou kódy vzešlé z otevřeného kódování.

- **TÉMATA SEXUÁLNÍ VÝCHOVY**

láska, rodina, manželství, dospívání, antikoncepce, adopce, náhradní rodinná péče, tradiční rodina, alternativní modely rodiny, sexuální orientace, homosexualita, HIV/AIDS, nemoci přenosné pohlavním stykem, sexuální deviace

- **VYUČOVÁNÍ O HOMOSEXUALTĚ A HOMOPARENTALITĚ**

mezipředmětové vztahy, předmět, vzdělávací oblast, ročník, třída, rozsah, počet hodin, metody, formy

- **VYUČUJÍCÍ**

jak se mu/jí téma vyučuje, osobní postoj k informování žáků o problematice homosexuality/homoparentality, délka praxe, aprobace, problémy týkající se výuky tématu homosexualita/homoparentalita

- **MATERIÁLY A POMŮCKY PRO VÝUKU**

učebnice, projekty, pracovní listy, internetové zdroje, DUMY.cz, mimoškolní akce, kvalita

- **NÁZORY NA VÝUKU TÉMATU HOMOSEXUALITA/HOMOPARENTALITA**

vedení školy, zpětná vazba od žáků, reakce rodičů, vyučující předmětu výchova ke zdraví

Souhlas s půjčováním diplomové práce:

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne.....

.....

Podpis

[illegible]